

NORANTZ DATU-BASEA: AURKEZPENA ETA ADITZ KOMUNZTADURAKO DATUAK

Beñat Oyharçabal, Jasone Salaberria eta Irantzu Epelde

IKER, Baiona

Laburpena

Lan honetan Baionako IKER laborategian 2009-2011 bitartean gauzatu den NORANTZ datu-basearen aurkezpena dakargu, bidenabar haren bidez iker daitekeen gramatika puntu bat —pertsona komunztadura anizkuna— testuinguru adierazgarrietan aztertuz. Datu-basearen helburua da Iparraldeko egungo euskal hiztun arrunten gramatika jokabide nagusiak biltzea, eskualde horretako euskara biziaren, edo, hobeki adierazteko, honen oinarrian diren gramatikazko joeren irudi bat izateko. Lanaren lehen partean, datu-basearen aurkezpen orokorra dakargu, eta hau sortzeko izan diren arrazoiak eta erabili den metodologia azaltzen, datu-basearen mugak erakustearekin batera. Bigarren partean, gramatika ezaugarri abstraktu bati begiratu diogu: pertsona komunztadura anizkuna Iparraldeko egungo hiztunetan zenbateraino gauzatzen den aztertu dugu, euskararen morfojoskeraren ezaugarri nabarmena delako, eta euskararen historian euskalkien arabera molde desberdinetan gauzatu dena.

Abstract

The NORANTZ data-base is a corpus of oral interviews which aims to study dialect grammar and variation in the Northern Basque Country. The data-base is the result of our project Norantz: contact des langues et variation linguistique. Création d'un observatoire des nouveaux parlers basques, carried out in Bayonne between 2009 and 2011. In this paper, NORANTZ characteristics and methodology are described. Thanks to NORANTZ, a number of Basque dialect syntax aspects which were partially known or fully ignored have been researched: agreement based on grammatical person, for instance. Moreover, the geographical distribution of these aspects has been sometimes considerably broadened and traditional explanations have been replaced by new ones based on a better knowledge of the data. The study of dialect grammar has revealed as an important source for a better understanding of many cross-linguistic principles, and opens up new ways to test their validity.

We focused on three age groups in our data-base: youngs (–30), middle-aged (40-60) and octogenarians (+70) from the traditional provinces of Lapurdi, Low Navarre and Zuberoa (France). All of the informants (60) have Basque as their first and home language, but the older ones received education only in French and use French in formal

(and often informal) situations, in oral and in written communication. The data come from recorded individual interviews held in Basque and from specific questionnaires and word lists (944 items in French).

Language variation can mark stable class differences or stable sex differences in communities, but it can also indicate instability and change. When it marks change, the primary social correlate is age (Chambers 2002), and the change reveals itself prototypically in a pattern whereby some minor variant in the speech of the oldest generation occurs with greater frequency in the middle generation and with still greater frequency in the youngest generation. If the incoming variant truly represents a linguistic change (Labov 1994, Trudgill 1974), as opposed to an ephemeral innovation as for some slang expressions or an age-graded change, it will be marked by increasing frequency down the age scale, as it occurs with the youngest generation in this community.

1. Sarrera

NORANTZ deiturapean biltzen da Ipar Euskal Herriko gaurko lekukotasun mintzatuekin Baionako IKER zentroan osatu dugun ahozko corpora.¹ Proiektuaren helburu nagusia da gure garaiko hiztunen azaleko gramatika-egazutzen irudi bat ematea, ondoko urteetan oinarri bertuko beste irudiak berdin eginik, denboran aldatetak nola doazen ikusi ahal izateko.

Begien bistakoa da Iparraldeko gizartean hizkuntzek duten tokiगतिक, atertzetik ez duen zirimola baten erdian bizi dela horko euskara aspaldi honetan, eta ateka gaizto horretatik bizirik ateratzekotan pentsatzekoa da nabaritutako direla hartan egoera honen ondorioak. Zer gisaz eta zein gramatika ataletan? Hori da, hain zuzen, alde zuzenetik nekez esan daitekeena, eta NORANTZek ikusgarriago eta ulergarriago egin nahi lukeena.

Ikuspegi honetatik egindako ikerketen beharra sumatu da euskal dialektologian, azken hamarkadetakoa aldatuta soziologiko eta soziolinguistiko nabarmenek hizkuntzaren egitura ekar ditzaketan balizko berrikuntzak bildu eta aztertzeko. Baita egonkor iraun duten gramatika atalak zein diren ikusteko ere. Aldaketa soziolinguistiko horien bilakaera kontuan hartzea erabakigarria gertatzen da hizkuntzaren barruko dinamikak ulertzeko. Gauza ezaguna da hizkuntzak, gizarte ekoizpenak diren aldetik, beti aldatuz doazela eta haien ezaugarrietako bat dela denboran etengabe aldatetako izatea (Weinreich 1953), nahiz aldatuta horiek maiz ez diren hiztunen borondatez gertatzen.

¹ Proiektuaren izenburu ofiziala hau da: «Projet *Norantz*: Contact de langues et variation linguistique: création d'un observatoire des nouveaux parlers basques» eta finantzatu duten erakundeak honako hauek izan dira: Akitaniako Eskualde Kontseilua, Pirinio Atlantikoetako Kontseilu Orokorra eta Euskararen Erakunde Publikoa. Iraupena: 2008ko irailaren 1etik 2011ko abuztuaren 31ra. Web interfazea helbide honetan aurki daiteke: www.norantz.org. Ondoko proiektu hauekin loturik ere egin da lan hau: Ministerio de Ciencia e Innovación (FFI2008-01844), Frantziako ANReko ACOBA proiektua (ANR-2010-BLAN-1911-01) eta Fédération Typologie et Universaux Linguistiques (TUL) federazioko *Évolution des structures morphosyntaxiques. Vers une typologie intégrative* proiektua. Bestalde, lanaren lehen idatzaldiari ohar zuzen eta egokiak egin dizkiote Iñaki Caminok eta Koldo Zuazok. Eskerrak eman nahi dizkiegu biei, ekarri diguten laguntzagatik.

Euskararen kasuan, euskalki tradizionalak eta euskara estandarra landu izan dira azken hamarkadetan, baina euskararen errealitate soziolinguistikoa izugarri aldatu da azken hogeita hamar urteetan, ez bakarrik tokien arabera hiztunen kopuruetan gertatu diren gorabeherengatik, baita bestalde euskara gorde dutenen artean ere euskararen transmisioa ez delako orain arteko baldintzetan egin. Horrez gain, hizkuntzaren tinkotasun soziala ikaragarri ahuldu da Euskal Herriko toki askotan, Iparraldean bereziki (Coyos 2008, 2009a, b, 2010a, b; Legarra & Baxok 2005). Zenbat eta bakana eta urriago izan gizartean hizkuntzaren erabilguneak, orduan eta handiagoak eta ugariagoak izaten dira hizkuntza aldaketak eta hizkuntza ukimenaren ondorioak. Hiztun guztiak elebidun izateak eta gizarte ingurumen nagusiki erdaldun batean bizitzeak ere nahitaezko eragina du hizkuntzaren bilakaeran.

Kanpoko eraginei erantsi behar zaizkie euskarak azken hamarkadetakoa aldaketa eta jende mugimenduengatik izan dituen barne dinamika berriak:

Gauza da mendeetan zehar iraun duen bizimodua goitik behera aldatu dela azkenaldian, 1960tik hona gehienbat. Gaur egungo komunikabide eta garraioibideei esker, erraz eta maiz joan ohi gara edozein alderditara, eta gaur egungo hedabideei esker, geure etxetik irten gabe entzun dezakegu edozein alderditako euskaldunen solasa. Zalantzarik gabe, euskara batzea eta berdintzea ekarri du aldakuntza giroak. (Zuazo 2008: 14-15)

Euskararen errealitate linguistikoak gaur egun zer nolako itxura hartu duen ikusteko, eskura ditugu azken soziolinguistika inkestako datuak (Eusko Jaurlaritza, 2008), eta begiratu bat ematea nahikoa, egoeraren larriaz jabetzeko: 2006an, Eusko Jaurlaritzaren inkesta egin zen urtean, Iparraldeko biztanleen % 22,5 ziren elebidunak,² % 8,6 elebidun hartzaileak eta % 68,9 erdaldun elebakarrak. Hona hemen datuak, eremuka antolatuta:

1. taula

Elebidunen eta elebakarren kopuruak Iparraldean (2006)

	Iparraldea	%	BAM	%	Lapurdi BAM gabe	%	NB eta Zuberoa	%
Elebidunak	51.800	22,5	8.800	8,8	24.700	25,6	18.200	55,5
Elebidun hartzaileak	19.800	8,6	5.400	5,4	10.900	11,3	3.500	10,7
Elebakarrak	158.600	68,9	86.600	85,8	60.900	63,1	11.100	33,8

Iturria: Eusko Jaurlaritza.

Biztanleetan ia % 70 erdaldun elebakar izateak ikaragarri aldatu du Iparraldeko paisaia linguistikoa orain urte batzuetatik hona. Beherakada nabarmena gertatu da, gainera, ez denbora luzean: hamabost urtean % 34,1etik % 22,5era jaitsi da euskal-

² Elebidunen herena 65 urtetik gorakoa da.

dunen kopurua (1991-2006 epean). Ez du aspaldi Iparraldeko hiztun gehienak hizkuntzaz —eta asko baita senez ere— frantsestu zirela. Nahikoa egoera berria da,³ bilakaera aldia handizka hartzen badugu: 19. eta 20. mendeetan zehar Frantzia barruan kokatuaz joan da Iparraldea, batez ere administrazioaren eta eskolaren bitartez. Gainera, gogoan eduki behar da historian zehar izan direla Iparraldearen eta Frantziaren arteko lotura sendotu duten gertakariak, horien artean gerrak.

Ematen du hizkuntza baten galtze bidean funtzio informaletan galdu beharko lukeela nekezen (lagunartean, familian; Fishman 2001), baina besterik erakusten du errealitateak. Nola joan da gutxitzen euskararen presentzia funtzio informaletatik? Urteagak (2006: 15), INSEE-k 1999an transmisioaz egindako ikerketa batean oinarrituz, dio beharakada handia izan zela 1955 inguruan jaio zirenen artean (% 20k ikasara zietaen euskara seme-alabei), aurreko belaunaldiaren aldean (1920an jaio-takoen, hots, aurrekoen gurasoen % 40k ikasara zietaen euskara haurrei). Ohargarria da bi mundu gerren artean eta ondotik jaiotakoek zaindu dutela gutxiena euskararen transmisioa. Gertakari historikoez, politikoez eta gizartezkoek, ezinbestean, baldintzatu egiten dute herri baten bilakaera soziolinguistikoa, hiztunen jarre-rak barne. Iparraldeko hainbat etxetan ez da arraroa aitama euskaldunetako familie-tan seme-alabek euskararik ez jakitea edo arrotua izatea. Ez da NORANTZEN ikergaia eta bazterrean utzi ditugu *language shift* edo herdoiltze kasuen azterketa berezituak (Thomason 2001), baina, Iparraldeko paisaia linguistikoaren parte diren neurrian, ezinbestean agertzen dira gure ikerketan honelako profila duten hiztunak:

When people start using the former second language as their primary language (or eventually often as their only language), the result may be different from the majority variety of that language, or the original target of second language acquisition. In immigration contexts we then speak of ethnolects, in postcolonial contexts of new varieties. (Backus 2008: 237)

Bada kontuan hartzeko beste puntu bat ere: ikastolak, gau-eskolek, hedabideek eta bestelako mugimenduek euskara batua ekarri dute euskaltegi, ikastetxe eta komunikabideetara, Iparraldeko batua.⁴ Gaurko hiztun euskaldunek, bakoitzak izan duen ibilbidearen arabera, kontaktu gehiago edo gutxiago izan dute euskara estandarrarekin, eta kontaktu horren bizitasunak zuzeneko lotura du euskalkia gehiago, gutxiago, estandarrarekin nahasiago edo batere ez erabiltzearekin. Gainera, nahiz indar handiak egin diren euskara suspertzeko, oro har azken 20 urteetan galtzeak aurrera egin du, eta ondorioz atrizio kasuak areagotu egin dira. NORANTZ hizkuntzaren erabilera mota desberdin horiek kontuan hartuz egina izan da, eta egungo hiztunek euskara baliatzean eta beren jakitate abstraktuan dituzten egitura gramatikalen eta fonetikoaren bilduma bat eskaintzen du.

Aurkezpen honetan, Iparraldeko egoera soziolinguistikoa laburki gogoratu ondoan (§1), NORANTZ datu-basearen deskribapena eta haren eratzeko erabili den metodolo-

³ NORANTZEN parte hartu duen informatzaile zaharrenak 86 urte ditu eta hendaia da. Aita 1885ean jaioa zuen eta Hendaia euskaldun batean hazi zen (1974an hil zen). Bizpahiru belaunalditan gertatu da beharakada.

⁴ Euskal irratiek pisu handia dute Ipar Euskal Herriko euskalgintzan. Gure Irratia-n eta Irulegiko Irratia-n gehienik Lapurdi-Baxenabarreko euskararen izaten dira emankizunak, eta Xiberoko Botza-n, zubereraz.

gia aurkeztuko ditugu (§2), baita azalduko ere hura egiterakoan agertu zaizkigun arazo batzuk, edo datuak baliatzerakoan gogoan edukitzekoak diren puntu batzuk. Ondotik, datu-baseko datuak baliatuak, gramatika ezaugarri zehatz bati dagozkion erantzunak aurkeztuko ditugu, hitzunek aditzen pertsona komunztadura gauzatzen dutenetz aztertuz (§3). Azkenik, ondorioak aurkeztuko ditugu lanaren bukaeran (§4).

2. Deskribapena eta metodologia

Gaur egungo hitzunen gramatiketan ager daitezkeen fenomenoen berri izateko, soziolinguistikoki ezaugarri desberdinak dituzten hitzun motak kontuan hartu behar dira. Desberdintasun horretako eragilerik handienak hiru hauek dira: adina, bizitokiaren ingurumena (euskararen gizarte presentzia, Baiona-Angelu-Miarritze hirigunetik kanpo, hiri txikiagoetan eta baserrialdean handiago izanez), eta euskarak eskolaztean izan duen tokia (murgiltze sistema edo ez, Iparraldean).

2.1. Hitzunak

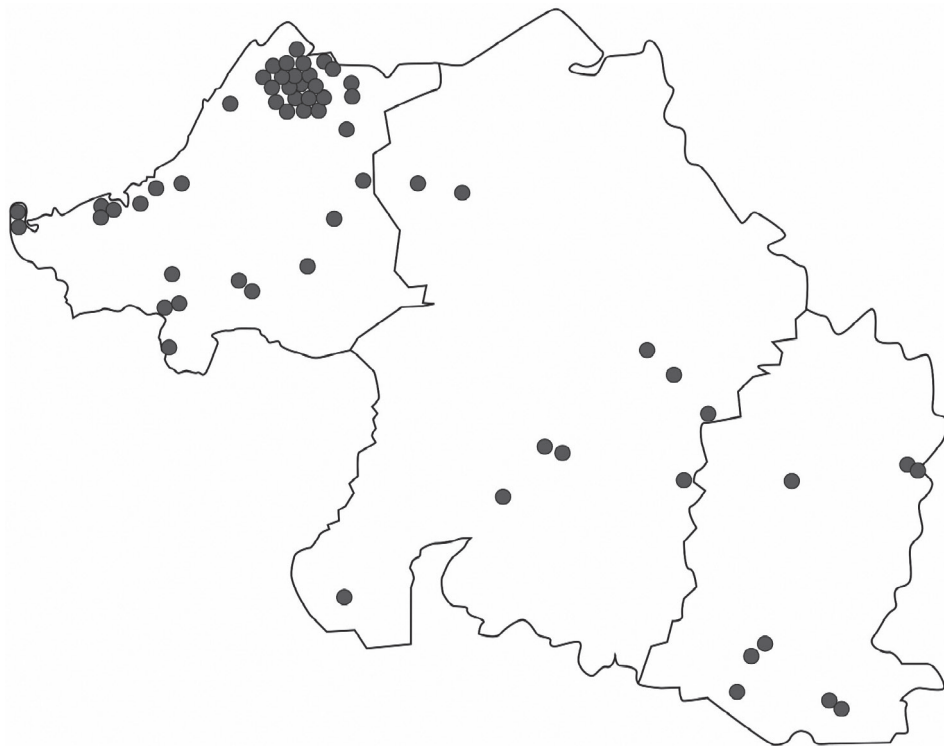
Xede horretan, datu-basea hornitzeko, 59 hitzun aukeratu dira, irizpide horien arabera (adina, bizitokia, euskarak eskolatzean izan duen tokia) 10 azpimultzotan banatuak. Erabakigarria da informatzaileen aukeraketa (Lanza 2008). NORANTZEN, garrantzizkoa da gogoan izatea ez direla hitzun ‘idealak’ bereziki bilatu, baizik eta, irizpide soziologikoei jarraikiz, hitzun arruntak, hots, euskaraz komunikatzeko oinarritzko gaitasuna dutenak. Ezaugarri desberdineko hitzunak hautatzeak hizkuntzaren gaitasunaren aldetik ere profil soziolinguistiko diferenteko hitzunekin lan egitea ekarri du, eta hain zuzen hori zen helburua. Bi lekukorekin gertatu zaigu gutxieneko gramatika gaitasunik ez izatea galdetegiko parte guztiei erantzun ahal izateko, eta hori dela-eta bi informatzaile horien datuak publiko ez egitea erabaki dugu. Taula honetan bildu ditugu elkarrizketatu ditugun hitzunen profil soziolinguistikoak (kontuan izan 40 urtetik gorako hitzunik ez dela murgiltze sistemako eskoletan ibili denik):

2. taula

Hitzunen tipologia hiru eragileren arabera

Hitzun tipoak				
adina	hirialdea		hirixkak eta baserrialdea	
	+ murgiltze	– murgiltze	+ murgiltze	– murgiltze
+ 70	—	8	—	7
40-60	—	5	—	7
–35	8	2 ⁵	11	11

⁵ Zaila da ikastolan ibili gabeko hitzun gazterik hirian aurkitzea. Horregatik dira bi bakarrik gure lekukoetan.

1. mapa Inkesta guneak

Sexua ez da irizpide gisa formalki jarri, baina kontuan hartu da, eta gutxi gorabehera erdiak emakumezkoak eta beste erdiak gizonezkoak izan dira. Ohiko euskalkiak ere ez dira irizpide gisa agertzen, lekuko guztiek ez baitute euskalki bat. Halere, Iparraldeko euskalki nagusi guztietako (zuberera, behe-nafarrera, lapurtera) hiztunak kontuan hartu dira. Euskalkia dutenen kasuan, informazio hori eskaintzen da datubasean, hiztun bakoitzaren profilarik eskaini zaion tartean.

Hiztunen metadatuak biltzeko ez dugu software berezirik erabili, baina datu soziolinguistiko esanguratsuenak biltzeko fitxa bat prestatu genuen eta beraiekin batera bete, besteren artean eskolatzeari, ama hizkuntzari eta hizkuntza gaitasunari buruzko datuekin (ik. eranskina). Lekukoen profilak eskura daude datu-basean bertan, hiztunei eskainitako atalean.

2.2. Galdetegia

Hiztun horien gramatika ezagutza biltzeko, eta haien artean dauden aldaerak agerian emateko, elizitazio molde berak erabili behar dira. Horregatik, galdera berberak egin zaizkie hiztunei, ahoz, galdera guztiei banaka erantzuteko eskatuz, eta erantzunak grabatuz. Grabazioak IKERen egoitzan, lekukoen etxean edo lantokian egin dira Microtrack II grabagailu digitala eta AKG B29L mikrofonoa era-

biliz. Jatorrizko soinu artxiboak ukitu gabe artxibatu dira ordenagailu zentral batean, eta tratatu ondoko soinu artxiboekin eta segurtasun kopiekin prozedura bera segitu da.

Galdetegiak gramatikako atal handienak estaltzen dituzten perpausak biltzen ditu, eta galdera bakoitzak datu zehatz bat bilatzen du. Datuak lortzeko bide nagusi gisa itzulpena baliatu da, hots, perpausak euskarara itzul zitzaten eskatu zaie hiztunei. Elizitabide horrek tradizio luzea du hizkuntzalaritzako lanetan, baina, dakigun bezala, ez ditu alde onak bakarrik, eta uneoro datuak zein teknikaren bidez bilduak izan diren gogoan izan behar du ikertzaileak, itzulpena desegokia izan daitekeen gai batzuetan bereziki (erlatiboak edo baldintza perpausak, adibidez). Itzulpenaren osagarri, guk «ezagutza galdera» deitu duguna ere erabili dugu, hiztunek beraien erantzunetan erabili ez zuten formaren edo egituraren baten berri ba ote zuten jakiteko.⁶ Guztira 35 galdera izan dira halakoak galdetegian, eta horiei dagozkien erantzunak oharrei eskainitako sailaren bitartez bakarrik eskura daitezke.

Galdetegiak 568 galdera ditu morfosintaxiari dagozkionak, eta 178, fonologiari dagozkionak. Lehenbiziko sailean gramatika arrunteko gai nagusietako oinarritzko datuak biltzen dira, eta bigarrenean, berriz, euskarak ez dituen frantses fonemen trasterari buruzkoak (maileguetan), baita, euskarak bai, baina frantsesak ez dituen zenbait fonema edo oposaketari buruzkoak ere (dardarkari edo txistukarietan).

Morfosintaxiko galdetegiak morfologia funtzionaleko datuak bilatzen ditu oroz gainetik, hondarkien eta adizkera jokatuena gainekoak bereziki:

3. taula

Galdetegia

A. IZENAREN MORFOLOGIA	
A.1. Hondarkiak	74 galdera
A.2. Erakusleak	7 galdera
B. ADITZAREN MORFOLOGIA	
B.1. Solaskiderik gabekoak	56 galdera
B.2. Solaskideen artekoak	32 galdera
B.3. Ahalera	29 galdera
B.4. Irrealisekoak	18 galdera
B.5. Trinkoak	5 galdera
B.6. Partizipioen aspektu morfema	8 galdera
B.7. Alokutiboa	11 galdera

⁶ Eman dezagun, aditz morfologiako galdera baten kasua: *Je veux que Beñat vienne avec l'ami de Maialen* (B11). Eta jo dezagun lekukoak honela itzuli duela: *Nahi dut Beñat Maialenen lagunarekin jitea*. Halako kasu baten aurrean, forma jokatugabeaz gain forma jokatu ere ba ote duen jakiteko, euskarazko proposamen hau egin diogu (27. ezagutza galdera). *Nahi duzu denak jin giten / etor gaiten?* (E27). Ahalegindu gara ezagutza galderak tokiko euskararen arabera ematen, horrek arazorik sor ez zezan. Praktikan, 35 baino gehiago izan dira honelako galderak, lekukoaren erantzunaren arabera sarri egin izan baititugu halakoak, galdetegian ez bazetozen ere.

C. JOSKERA	
C.1. Izenordainen gauzatzea	54 galdera
C.2. Determinatzailearen gauzatzea	17 galdera
C.3. Mailakatzaileak	7 galdera
C.4. Kuantifikatzaileen numero aditz-komuntadura	20 galdera
C.5. Banaketariak	4 galdera
C.6. Galdegaia	16 galdera
C.7. Galdera perpausak	11 galdera
C.8. Harridura perpausak	4 galdera
C.9. Aditzaren numero komuntadura	8 galdera
C.10. Mendeko perpausak	173 galdera
C.11. Inpertsionalak	9 galdera
D. MORFOFONOLOGIA	5 galdera
E. AHOSKERA	
F.1. Frantsesetikako maileguak > euskarak ez dituen fonemak	79 galdera
F.2. Frantsesaren eraginez gal daitezkeen oposaketak	99 galdera

Galdetegi honetako 746 galderen bitartez lortu diren erantzunak (44.000 pasaxo) erabiltzailearen esku jarri dira sarean, eta horietako bakoitzean klik eginez entzun daitezke. Kontuan hartu behar da euskarazko corpusa dela NORANTZ, eta beraz corpus elebarkarren ezaugarriak eta mugak ditu. Tarteka bada perpaus elebidunen bat edo beste, hiztun batzuen erantzunetan badirelako frantseserako lerratzeak. Bere horretan argitaratu ditugu halakoak, hiztun horien solasaren ezaugarria direlakoan. Luzetasun desberdinetakoak izan daitezke lerratze horiek: batzuetan hitzaren mailakoak dira (ad. *force***a* ‘indarra’, *restaurant***ilat* ‘jate txera’), beste batzuetan sintagmaren mailakoak (ad. *haurrak igorri ditut à l’instituteur** ‘haurrak irakaslearengana igorri ditut’). Ez da alde aurretik pentsatu honelako perpaus elebidunak elizitzatzeko galderarik. Besterik gabe transkripzioan delako hitza edo sintagma frantsesa dela seinalatzeko marka bat (izartxo) erabili dugu, eta frantses ortografiaren arabera idatzi.

2.3. Kontuan hartu beharrekoak

Corpus batean oinarritutako ikerketa proiektua da NORANTZ. Corpusa eraikitzen hasterako, bi gauza hartu behar dira kontuan: bata, nolako datuak atera eta erabili nahi ditugun, eta bigarrena, nolako azterketak egin ahal izango diren gero datu horiekin, behin corpusa osatua eta bururatua dagoenean. Horiek erabakitzea eta zehaztea izaten da lehenbiziko zailtasuna honelako ikerketetan, eta mugak ongi finkatzea. Garbi esan behar dugu NORANTZEN helburua ez dela izan erkidego oso baten mintzoa biltzea, baizik eta, aurreko atalean azaldu dugun hiztun tipologiaren arabera (§2. taula) eta hizkuntzaren erabilera mota desberdinak kontuan edukiz, egungo hiztunek euskara baliatzean beren jakitate abstraktuan dituzten egitura gramatikalen eta fonetikoaren bilduma bat egitea, eta datu-base batean antolatuta Interneten eskaintzea. Jarraian azalduko ditugu datuak biltzean eta sareratzeko prestatzean sortu zaizkigun arazo batzuk edo datuak baliatzerakoan gogoan edukitzekoak diren puntu batzuk.

Ahozko corpusa da NORANTZ, eta beraz grabazioetan oinarritutakoa. Grabatutako datuak lortzea eta erabiltzea eginkizun konplexua da berez. Baliabideak eta denbora eskatzen ditu. Esperientziak ere zenbat laguntzen duen jakingo du alor lanean ibili den edonork. Ibiliaren ibiliaz joaten dira hobetzen inkestagileen grabatze lanak:

The best way to approach all the tasks involved in recording is as a learning process, where one does not learn everything at once, but rather improves one's understanding over time by trial and error. (Clemente 2008: 190)

Guk ere, arazo teknikoengatik errepikatu egin behar izan dugu galdera bat baino gehiago, are galdetegiko parte oso batzuk zenbaitetan. Halakoetan grabagailua izan da gehienetan arazo iturria, gutxi batzuetan mikrofonoa. Kanpoko zarata grabazioan agertzea saihesteko edo gutxienez apaltzeko, paparreko grabagailua erabiltzeari utzi eta aho-belarrietakora pasatu ginen aski goiz. Emaizta hobea lortu dugu, alde handiarekin. Baldintza akustikoak ez dira beti idealak izan, baina hiztunaren erosotasuna bilatu da beste gauza guztien gainetik; horregatik, grabazio asko lekukoaren etxean egin dira, sukaldean gehienetan. Inoiz, baita lantokian ere. Elkarrizketak egiten hasi aurretik, tartea hartu da elkarrizketatuari zehazki esplikatzeko zer egin behar zuen, eta esan zaio behar zuen astia patxadaz hartzeko ariketa bere kasa burutzeko.

Arazo teknikoez beste, eduki dugun zailtasun handiena metodologikoa izan da. Galdetegi itxia erabiltzeak (ik. 3. taula) eta bereziki itzulpenean oinarritutako elizitabidea hautatzeak nahikoa egoera artifizialean eginarazi dizkigu elkarrizketak. Ariketa luze baten aurrean jartzen genituen informatzaileak, guk galdetuz, haiek bat-batean erantzun behar baitzuten. Galde-erantzunen pasarteak ez dira inondik ere hizketa libre naturalaren erakusgarri onak, eta halakoen lagin batzuk izateko bestelako bat-bateko jardunak ere grabatu ditugu informatzaileekin. Galdetegiaren bidez lortutako materialaren osagarri gisa eskainiko ditugu testu libre horiek sarean.

Galdetegiaren luzetasunak ere zaildu egin du bilketa, eta beharrezkoa ikusi genuen behin betiko grabazioekin hasi aurretik proba piloak egitea, besteren artean diseinatu genuen galdetegiaren ote zitekeen ikusteko. Aditzaren morfologiako parte handienarekin eta joskerako atal batzuekin egin ziren proba piloak, 2009ko udaberrian, adin guztietako 16 lekukorekin.⁷ Piloetan hainbat ariketa mota erabili genituen, adibidez joskerako atalean mendeko perpausetan perpaus nagusia frantsez uzteko eta mendeko perpausa bakarrik itzultzeko eskatuz, edo galderak egiteko powerpointa erabiliz... Probatutako bitartekoen alderdi txarrak eta onak kontuan hartuz erabaki zen protokoloa eta datu-biltzeko prozedura. Protokolo hori 2009ko maiatzaren 15ean Baionan egin zen mintegi batean eztabaidatu eta finkatu genuen. Euskal Herriko Unibertsitateko, Nafarroako Unibertsitate Publikoko eta IKEReko 25 hizkuntzalarik hartu zuten parte mintegi hartan.⁸ Galdetegi luzea eta itzulpe-

⁷ Egitasmoak ezin izango zuen eduki duen bilakaera eduki hamasei adiskide hauen laguntzarik gabe: Pette Etxekopar, Magi Bimboire, Elisabeth Aguer, Marie Dubroca, Marie Lagand, Hodei Bimboire, Maurice Bortheiri, Etienne Landarretche, Amets Arzallus, Jeronimo Azkue, Florian Bouffaut, Abel Linaizoro, Céline Mounole, Maider Bedaxagar, Pantxika Irigarai, Maitena Duhalde eta Jean-Louis Oçafraïn.

⁸ Eskerrik zintzoenak hasieratik bidelagun izan ditugun irakasleei, bereziki proiektua abiatzen ari girela mugikortasun programa bati esker gutartean izan genituen Lourdes Oñederra, Javi Ormazabal eta Myriam Uribe-Etxebarriari ekarri ditugun laguntza handiagatik.

nean oinarritutakoa dela kontuan hartuz, hiru partetan zatitzea erabaki zen, eta parte bakoitzean morfologiazko, joskerazko eta fonologiazko zatiak tartekatu genituen. El-karrizketatuari erraztasunak eskaintzea bilatu genuen galdetegia hirutan zatitzearekin, lekukoarentzat astunegia ez izatea, baina alderdi on horrek alderdi txar bat ere badauela ikusi dugu gero, datuen tratamendua eta bilduma zaildu egin dituelako zatika-tze horrek.

Metodologiari dagokion beste arazo aipagarri bat izan da, erantzunetan, zatika itzultzea edo itzulpenaren zatikako lanari dagokiona. Izan ere, bereziki perpaus lu-zeenetan, lekuko batzuei nekeza egin zaie perpausa osorik prozesatzea, eta halakoe-tan parteka joan izan dira itzuli beharrekoa moldatzen. Batzuetan huts garbiak era-gin ditu jokabide honek. Adibidez, B89 galderari —(*Peio a repris des forces*). *Avec un peu d'aide, il peut se lever du lit*— honela erantzun zion MAILA lekuko gazteak: *Peiok* (sic) *arra azkartü düzü. Lagüngoamiñi batekila ahal düzüü ohetik jeikitzen* 'Peiok (sic) berriz bizkortu da. Laguntza pixka batekin ohetik jaiki daiteke'. Ildo beretik, B112 galdera (*Avant les paysans ne pouvaient pas travailler le dimanche*) honela itzuli du XALEZ lekukoak: *Lehenau laborariek etzuten igandetan lanian artzen al* 'lehenago laborariek (sic) ez zuten igandetan lanean aritzen ahal'. Badirudi holako kasuetan, ez beti menturaz, baina batzuetan behintzat, subjektuaren kasuaren eta adizkeraren arteko komunztadurarik eza itzulpena zatika egiteak sortu duela. Konplexutasunaren aldetik, bereziki nabarmendu behar dira galdetegiko atal hauek: izenaren morfolog-ian, erakusleei dagokiena; aditzaren morfologian, solaskideen arteko adizkiei dago-kiena; joskeran, bereziki perpaus erlatiboak, baldintzazkoak eta konparaziozkoak.

Elizitabide gisa itzulpena erabiltzeak sortzen duen efektuaz ere ohartu gara hiztun batzuen erantzunetan. Adibidez, hitzez hitzeko itzulpenak egin dituztenetan, norma-lean erabiltzen ez dituzten formak emanaz. Esaterako, honela euskaratu du JOSA le-kuko gazteak C131 perpausa: *Ze erraten al duzu zozokeri bezala!* (*Qu'est ce que vous pouvez dire comme bêtises!*). Bat-bateko solasaldi librean, hots, egoera normaletan, ez du horrelako harridura perpausik erabiltzen lekuko honek.

Kontu metodologikoez gain, izan dira interakzioan sortu diren bestelako arazo batzuk ere, interpretazio desberdin batzuk iturrian zituztenak (ikus, adibidez, 18. oin-oharra). Halakoak elkarrizketetan gertatu ahala moldatzen saiatu gara, baina horiek ere aintzat hartu ditugu. Oso kontuan izan behar da galdera bakoitzarekin gramatika puntu jakin bat bilatzen genuela, eta batzuetan delako galderaren bitartez ez dugula neurtu ahal izan bilatzen genuen hura, hiztunak beste bide bat aukeratu duelako.

Bestalde, galdera baten eremutik kanpo ere aurkitzen dira gramatika egitura jaki-nei buruzko datuak. Adibidez, ergatiboari dagozkion galderetan hiztun guztiek mar-katu dute ergatiboa, bai singularrean eta bai pluralean, baina gero galdetegian zehar besterik gertatzen da itzulgaian bestelako konplexutasunen bat dagoenean (arreta konplexutasun horretan jartzen dutelako). Eman dezagun, C35 galderan (*Peio n'a pas confiance en lui*), bi lekuko gaztek ez dute ergatiborik markatu (XILAK eta PEOLOK); ergatiboari dagozkion galderetan, berriz, bai.

Goian aipatu ditugunak bezalako metodologia arazo asko inkestak egin ahala agertu dira, horregatik dute alde zureko test piloetok duten inportantzia, galde-tegiaren behin betiko bertsioa finkatzeko eta lanaren gida fidagarri bat ziurtatzeko. Gure kasuan, ez dugunez adin bereko hiztunekin lan egin, galdetegia diseinatzer-

koan alde zuzenetik ikusten genuen galderak adinaren arabera egokitzeko beharra. Izan ere, galdera batzuk izan daitezke, erreferentzia kulturalen aldetik, adin talde baten egokiak baina beste baten erabat desegokiak. Maileguak hartzen baditugu, adibidez, beharrezkoa zen hots edo hots bilkura bakoitzeko kasu bat baino gehiago sartzea galdetegiak: adineko batzuek ezin izan dituzte fonologia ataleko *club* (F29), *surf* (F30), *pub* (F31), *rapport* (F52) eta horrelako mailegu berriak euskaratu, ez dutelako ezagutu halakorik. Alderantziz, gazteek nekez itzuli ahal izan dituzte garai bakoitzeko bizimoduari eta bereziki baserri munduari lotutako zenbait mailegu: *zinguerie* (F14), *luzerne* (F15), *sergent* (F37)...

NORANTZ osoki ahozko datuetan oinarritua denez eta sarean kontsultagai dagoenez, alde zuzenetik informatzaile bakoitzari baimena eskatu zaio bere boza Interneten jartzeko, betiere anonimotasuna gordez. Baimen-agiria idatzizkoa da eta leku koen sinadura darama. Prozedura etikoak Frantziako jokabide estandarren arabera erabaki dira (Baude 2006). Badira datu-basean erantzunak dudu eta nekezia handiekin eman dituzten hiztunen datuak, huts garbiak ere bai, eta horiek bere horretan argitaratu ditugu, baita forma asmatuak eman dituztenetan ere (ikus, adibidez, B73 galderari XILA gazteak emandako erantzuna⁹). Saiatu gara ahal zela 'spelling errors' direlakoak saihesten, erantzuna berriz errepikatze eskatuz, baina ez gara oso sistematikoak izan honetan.

Datuak transkribatzeko ere baimena eskatu zaio informatzaile bakoitzari. Izan ere, ahozko datuek badute zailtasun handi bat idatzizkoen aldean: transkripzioa eskatzen dute. NORANTZEN, transkripzio ortografikoa erabili da, ez estandarra, ez fonetikoa. Estandarra baztertuz, iruditu zaigu fidelkiago ematen genuela lekukoak emandako erantzunaren berri, eta arrazoi horregatik beragatik gorde dugu, transkribatzerakoan, hiztun bakoitzaren barne aldakortasuna: adibidez, C214 galderan *bañon* 'baina' dio ALAZI lekuko gazteak, bustidurarekin; hurrengo galderan, C215ean, berriz, *bainon*, bustidurarik gabe. Ordea, salbuespena egin dugu aditzaren morfologian, forma jokatuetan morfemak osorik ematerakoan edo gehienez ere parentesiak baliatuz, anbigutasuna saihesteko asmotan: adibidez, ABE lekuko gazteak *gomitatu itugu* esan du A10 galderari dagokion erantzunean, baina (*h*)*itugu* 'haugu' bai baita Iparraldeko formatan, (*d*)*itugu* transkribatzea hobetsi dugu, berak hitz hasierako kontsonantea ahozkatzan ez badu ere.

Transkripzioa baliabide praktikoa da hizkuntza azterketa zehatzak egiterakoan, biderik lasterrena da behar ditugun datuak elkarren segidan ikusi eta ordenatu ahal izateko, audio artxiboa baino egokiagoa azterketa unerako. Turell eta Moyer-ek diote datuen interpretaziorako eta analisirako lehen urratsa transkripzioa dela (2008: 194), eta izatez hala da. Horrenbestez, transkripzio oharrak gure helburuen arabera eginak izan dira, bereziki datuaren fidagarritasunaz argibidea ekartzeko. Bi transkribatzailearen artean egin dira corpuseko transkripzio guztiak, eta irizpideak oro har berak izan badira ere, ez datoz beti guztiz bat. Izan badira bi transkripzioaren arteko batasuna neurtzeko metodoak (Rietveld & van Hout 1993), baina guk geure 44.000 pasa erantzunetan ez dugu zehatz-mehatz kontrolatu batasun hori. Ideia nagusia izan da

⁹ B73. *Mes amis veulent que vous me connaissiez*. «Ene lagunak nahi likezü eni ezagütü züdan». Beste adibide argi bat, tarteko adin multzoko (40-60) euskaldun garbi batena: B72. BERLA: *Beñat veut que je vous vois*. «Beñatek nahi du zu ikus dezadan».

transkribatzailearen araberako aldakortasuna minimora ekartzea, eta horretarako hiztunkako berrikusketa eta orrazketa osoak egin dira datu-basea soinu hornitu ondoren.

3. Datu-baseko ezaugarri baten azterketa: pertsona komunztaduraren gauzapena komunztadura anitzeko adizkeretan

Asko ziren NORANTZ datu-basearen aurkezpen honetan erakusten ahal ziren datu interesgarriak. Adin taldeak konparatuz, bereziki argi da aldaketa batzuk bidean direla, batzuetan doi-doi abiatuak direnak, eta beste batzuetan aurreratua-goak. Egin ditugun ahozko aurkezpenetan, euskararen barneko konbergentzia aldaketa batzuk erakutsi ditugu, hala nola ezetzaren pean diren perpau osagarrietan *-enik* atzizkia baliatzea (Iparraldean horrelako ingurumenetan ohikoa den *-ela* atzizkiaren ondoan), edo *-gan* eta *-gandik* bezalako morfemak erabiltzea (*baitan* eta *-ganik*-en ondoan). Argi da, bestalde, ez direla konbergentzia fenomeno hauek beti euskara batuak ekarriak, eta Hegoaldeko euskalkien eraginak bestela ere ageri direla. Adibidez, objektu zuzen biziduna datiboan markatzen dute gazteen taldeko hiztun batzuek erantzun batzuetan (absolutiboan egin orde, oro har Iparraldeko euskalkiek orain arte egin duten bezala¹⁰); halaber, mendebaleko hurbiltze adlatiboaren morfema sartzen hasia bada, ez da forma arautuan (*-rantz*) egiten gehienetan, mugaz beste aldekoengandik berriki entzun duten forman baizik (*-runtz*). Beste aldaketa batzuk ere, dibergentziak hauek, berdin erakutsi ditugu, frantsesarekiko kontaktuak ekarriak batzuetan, berez sortuak besteetan. Lehenbiziko adibide gisa, IZEN + *egin* bezalako aditz lokuzioen forma kausatiboak aipa daitezke; haietan, frantsesaren eraginez iduriz, argumentu arazia (*causee* delakoa) osagarri absolutibo gisa tratatzen dute lekuko gehienek (*irri eginarazi nauzu esanez*, beraz). Bigarrenen ere gisa, gazteen taldeko zenbait hiztunek erabiltzen duten *beri* izenordain indartu datiboa aipa daiteke. Izenordain hori, itxura guttien arabera, murgiltze sisteman ibili diren gazteen tokiko berrikuntza da, segurenik *bere* izenordain genitiboaren analogiaz sortua (*hari* eta *berari* izenordain ondoan).

Aipatu aldaera mota horien datuak azaldu behar izan bagenu, luzeegi joango zitzagun aurkezpen hau, eta egokiago iruditu zaigu beraz bestelako datu mota bati so egitea. Horrela, NORANTZ datu-baseak eskaintzen dituen datuez irudi bat emateko, euskararen ezaugarri morfosintaktiko abstraktu bat aukeratu dugu, hiztunek komunztadura anitzeko adizkeretan pertsona komunztadura gauzatzen duten ala ez ikertuz. Jakina den bezala, euskarak puntu horretan batasuna eta aniztasuna erakusten du, euskalki guztietan pertsona komunztadura jokarazten baita komunztadura anitzeko adizkeretan, jokabide horiek modu desberdinetan gauzatzen badira ere. Bestalde, egungo joskera lanek garrantzi handia ematen diote komunztaduraren morfo-

¹⁰ Yrizarrek *nuzu & daazu* 'nauzu & didazu', *zitut & dauzut* 'zaitut & dizut' bezalako pareak bildu zituen Baigorri (Yrizar 1999: 64 eta 89). Lehenago, Bonapartek ere Baigorri bi paradigmak aukerakoak zirela seinatu zuen hemeretzigarren mendearen erdialdean, eta holako adibide batzuk jaso zituen (Bizkaiko Foru Aldundiko Bonaparteren ondareko 101. eskuizkribua). Iñaki Camino lankideari zor diogu ohar hau.

logiari perpausaren egitura sintaktikoarekin dukeen loturagatik (Artiagoitia 2000). Gisa horretan barnagoko aldaketa batzuen adierazbide ere izan daitezke aditzaren jo-kaeran gerta daitezkeen aldaketak. Uste dugu, beraz, bide egokia eskaintzen duela aditz komunztadurak euskararen funtzio morfologiaren atal inportante bat egungo Iparraldeko hitzunetan nola agertzen den ikusteko.

Pertsona jokabidea aditz mota guztietan molde bertsuan agertzen den arren, badakigu hari zuzenean ez dagozkion beste zenbait faktorek eragina izan dezaketela hartan, hala nola aditz laguntzailearen hautapenak, eta baita aspektu-aldietako eta zenbait modutako kontuek ere. Alabaina, elementu hauek ere adizkeraren morfologiako osagaiak diren neurrian, komunztadurako morfemekin konbinatu behar dute, eta konbinatze horren ondorio dira aditz paradigmatikak. Funtsean, literatura euskalkietako eta euskara estandarreko ez-oraineko adizkeretan ikus daiteke hori, orduan DS ergatiboarekiko komunztadura morfema, oraineko formetan atzizki dena, aurrizki izaten baita. Nahiz lotura hori aski garbia den NORANTZek eskaintzen dituen aldaketako datuen arabera —hala iruditzen zaigu bederen—, ikergaia mugatzeko eta korapilo trinkoegietan ez sartzeko, aurkezpen honetan ez dugu hortik bideratuko gure azterketa, komunztadurari berari bakarrik begiratuko baitiugu hemen.

Arrazoi horregatik beragatik, ez dugu aztertuko nola gauzatzen dituzten hiztunek komunztadurako morfemak, eta bereziki adizkeretan hartzen duten tokia. Badakigu, aspaldi aldaketa leku izaten direla puntu horiek euskararen, ezen gure eskuetara heldu lehenbiziko euskal gramatiketan beretan agertzen zaizkigu gisa horretako aldaeren lekukotasunak.¹¹ Xehetasun handiegitan sarraraziko gintuen holako gorabeherei behatzeak, eta gainerako puntuak baztertuz, puntu bati bakarrik so egin diogu: pertsonari dagokion komunztadura markatua den edo ez.

Komunztadura anizkuna da euskaraz, eta morfosintaxiaren arabera antolatua. Datuak ere, halaber, elementu horiei jarraikiz aztertuko ditugu. Halere, komunztadura markatze guztiek ez dute neurri berean aldaketa leku izateko aukera, eta hauek bereziki interesekoak dira guretzat hemen. Horregatik, subjektu absolutiboarekiko komunztadura bazterrean utziko dugu, ez baitugu uste hartan direla jokabide berriak agertzekoak. Halaber, arrazoi beragatik, objektua 3. pertsonakoa duten adizkera iragangaitzetako pertsona komunztadura datuak ere (*du*, *dezadan*, *nuen*, *nezan*...) ez ditugu ikertuko. Ondoko komunztadura markatzeak kontuan hartuko ditugu, beraz:

- Solaskideen arteko harreman zuzena adierazten duten adizkeretako DS ergatiboarekiko pertsona komunztadura;¹²
- DS datiboarekiko pertsona komunztadura (ZER-NORI-NORK eta NOR-NORI adizkeretan);
- Objektu zuzenarekiko pertsona komunztadura (objektua 1. edo 2. pertsona duten NOR-NORK adizkeretan).

¹¹ Horrela, Allières (1985), Urteren gramatika zaharra ikertuz, euskal aditzaren polimorfismoaz aritu zen. Larramendiren gramatika (1729) aurkitzen da polimorfismo horren adibide garbirik.

¹² Solaskideen arteko adizkerak hauek dira: baretik, objektua eta subjektua 1. eta 2. pertsonak dituzten NOR-NORK adizkerak; bestetik, zeharkako objektua eta subjektua 1. eta 2. pertsonak dituzten ZER-NORI-NORK adizkera ditransitiboak.

3.1. Pertsona komunztadura ergatiboa

Solaskideen harremana zuzenean adierazten duten adizkera monotrantsitibo eta ditrantsitiboetan, ergatiboaren komunztadura egiten den edo ez erakustera eman dezaket 34 elizitazio perpaus dira datu-basean. Beraz, 2.006 erantzun (34×59) bil zitezkeen datu hori eman zezaketenak. Ez dago esan beharrik erantzun guztiak ez direla horrelakoak izan: 1644 erantzun halakoak gertatu dira, eta 362 erantzun eman dira komunztadura ergatiboa egiten den edo ez ikusteko biderik ematen ez dutenak.

1.644 erantzun horien artean 18 dira ergatiboaren komunztadura erakusten ez dutenak. Oso gutxi dira, beraz, inkestaren baldintzak kontuan hartuz gero, bereziki. Gisa horretan zaila da hiztunetan bereizi diren adinaren araberrako taldeen artean bereizkuntzarik egitea, eta esan daiteke gaurko Iparraldeko hiztunek komunztadura ergatiboa atxikitzen dutela aditzaren jokoaren, gazteek ere bai.

Ondorio hauek zehazkiago agertzeko, adizkera datibodunak eta datiborik gabeak bereziki ditugu hemen. Lehenik, solaskideen arteko ZER-NORI-NORK saileko formak ikusiko ditugu, hau da $[-pA_+pD_+pE]$ ezaugarria duten elizitazio perpausai dagozkien erantzunak.¹³ Gero, NOR-NORK sailekoak aurkeztuko ditugu, hots $[-pA_+pE]$ ezaugarria dutenak.¹⁴

3.1.1. Komunztadura ergatiboa adizkera ditrantsitiboetan

Datu-baseak 18 elizitazio perpaus ditu $[-pA_+pD_+pE]$ ezaugarria dutenak, hots, argumentu datiboa eta ergatiboa 1. eta 2. pertsonakoak dituzten adizkera ditrantsitiboak. Perpausak egitura horretan aise ager daitezkeen aditzak erabili dira horretarako: *apporter, donner, raconter, offrir, dire quelque chose à quelqu'un...* Hauek dira hiztunei euskaraz esateko eskatu zaien elizitazio perpausak (irakurlearen lagungarri, elizitazio perpausaren ondotik erantzun gisa ager zitezkeen adizkera bat euskara batuan ematen dugu):

B78 — *Je vous ai apporté les papiers* de la voiture ce matin. ‘... *ekarri dizkizut.*’

B79 — *Vous m’avez donné le livre* de mon frère. ‘... *eman didazu.*’

B80 — En ce temps là, *je vous donnais un baiser* tous les jours. ‘... *ematen nizun.*’

B81 — Il y a bien longtemps, *vous me racontiez des histoires* tous les soirs. ‘... *kontatzen zenizkidan.*’

B82 — Maialen veut *que je vous porte le livre* à la maison. ‘... *ekar diezazudan.*’

B83 — Peio souhaite que *vous me donniez l’argent* ce matin. ‘... *eman diezazadazun.*’

¹³ Datu-basean 1. eta 2. pertsona duten formek $[+p]$ ezaugarria dute eta 3. pertsonakoek $[-p]$. Ezaugarri horiei kasuaren araberrako zehaztasuna lotzen zaie, alegia A (absolutiboa), D (datiboa) edo E (ergatiboa). Beraz, $[+pA]$ ezaugarriak 1. edo 2. pertsonako komunztadura absolutiboa adierazten du, eta $[-pE]$ ezaugarriak, berriz, 3. pertsonako komunztadura ergatiboa. Bestalde, adizkera berean agertzen diren ezaugarriak beheko marraren () bidez markatzen dira. Horrela, $[+pA_+pE]$ ezaugarria duten adizkerak, 1. eta 2. pertsonako indize absolutiboa eta ergatiboa dituzten NOR-NORK adizkerak dira; $[-pA_+pD]$ ezaugarria dutenak, berriz, hirugarren pertsonako komunztadura absolutiboa eta 1. edo 2. pertsonako komunztadura datiboa dituzten NOR-NORI adizkerak dira.

¹⁴ Kontuan har bedi elizitazio perpausen araberrako ezaugarriak direla. Badaiteke ezaugarri horri dagozkien erantzunetan ez agertzea, edo, alderantziz, beste ezaugarri bat duen elizitazio perpaus baten erantzunetan agertzea. Hauek ez ditugu kontuan hartzen hemen, datu-basearen antolamendutik ez urruntzeko.

- B84 — L'an dernier, vous vouliez que je vous vende ma voiture. '... *sal niezazun*.'
- B85 — Avant, Peio ne voulait pas que vous me racontiez des mensonges. '... *gezurrik erran zeniezadan*.'
- B86 — Maialen préférerait que vous me portiez des biscuits de la maison. '... *ekar diezazkidazun/zeniezazkidan*.'
- B87 — Donnez-moi ce livre! '... *emaidazu*.'
- B88 — Racontez-moi des histoires! '... *konta iezazkidazu*.'
- B114 — Moi également, je peux vous donner un peu d'argent. '... *eman diezazuket'* edo '... *ematen ahal dizut*.'
- B115 — Vous avez ma permission. Vous pouvez me dire la vérité sans crainte. '... *erran diezadakezu*' edo '... *erraten ahal didazu*.'
- B116 — J'avais assez d'argent. Je pouvais vous en donner un peu. '... *eman niezazukeen*' edo '... *ematen ahal nizun*.'
- B128 — Si à ce moment-là vous m'aviez parlé à moi, je vous aurais donné un peu d'argent. '... *emanen nizun*.'
- B130 — Si ce jour là je vous avais offert de l'or, à moi aussi vous m'auriez parlé d'une autre manière. '... *eskaini banizu*.'
- B132 — Si à vous aussi je vous parlais tous les jours, vous me diriez la vérité. '... *erran zeniezadake*' edo '... *erranen zenidake*.'
- B133 — Si je vous payais le voyage, vous iriez en Amérique. '... *paga baniezazu*, ...' edo '... *pagatzen/pagatuko banizu*...'

Zerrenda horri behatuz, ikus daiteke aditz laguntzaile desberdinak (aditz nagusi aspektudunak edo aditzoina eskatzen dutenak) eta aldi desberdinak bidera ditzaketen elizitazio perpausak direla: orainaldikoak (B78, B79, B82, B83, B86, B87, B88, B114, B115), iraganaldikoak (B84, B85, B116, B128), eta alegialdikoak (B130, B131, B132, B133); edo modu markaturik gabekoak (B78, B79, B80, B81), subjuntibokoak (B82, B83, B84, B85, B86), ahalerakoak (B110, B111, B114, B115, B116), aginterazkoak (B87, B88), baldintza irrealakoak (B130, B132, B133). Beraz, hiztunek baliatzen dituzten paradigma desberdinetan kontrolatzen ahal dira komunztadura ergatiboari dagozkion datuak. I taulan ikus daitezke galderaka eta hiztun multzoka datu-baseak eskaintzen dituen datuak.

Taulari behatuz, irakurleak ikus dezake oso manera erregularrean egiten dutela hiztunek komunztadura ergatiboa aditz ditrantsitiboetan. Datua ezin ikusizkoa egin duten erantzunak, pentsa daitekeen bezala, elizitazio perpausak subjuntiboa bideratzen dutelarik agertzen dira (B82, B83, B84, B85, B86). Alabaina, hiztun anitzek, gazteen taldean bereziki, forma jokatu gabea (aditz-izena) erabilirik erantzun dute orduan. Neurri ttipiago batean, hala gertatzen da aginterazko elizitazio perpausetan ere (B87, B88), hauetan ere forma jokatu gabeak erabili baitituzte gazteen taldeko hiztun zenbaitek.

Orotara adizkera ditrantsitibo jokatu duten 887 erantzunetan (1062-175) 7 kasutan agertzen da komunztadura ergatiboa egiten ez duen adizkera, % 1 baino gutxiago, hots. Huts baten ondorioa izan daiteke. Adibidez, adina duten taldeko LOUSEN hiztunak, '*Maialenek nai luke zuk bixkotxak ekar ditzan, zuk eni*' erantzun du (B86), seguraz ere huts eginik bere erantzunean. Halaber, iduri luke hala gertatu dela aspaldian hirian bizi izanik eta bere hurreko euskara zerbait herdoildua izanik, euskara batuko formak ere batzuetan erabiltzen dituen Koba hiztunaren kasuan (40-60 urteko hiztunen taldekoa). '(*Vous avez ma permission.*) *Vous*

I taula

Pertsona komunztadura ergatiboa [-pA_+pD_+pE] aditz ditrantsitiboetan

	KMZ ergatiboa bai				KMZ ergatiboa ez				Ezin jakin				OROT.
	+70	40-60	-30	Orot.	+70	40-60	-30	Orot.	+70	40-60	-30	Orot.	
B78	15	12	32	59	0	0	0	0	0	0	0	0	59
B79	14	11	32	57	0	0	0	0	0	1	1	2	59
B80	15	12	31	58	0	0	1	1	0	0	0	0	59
B81	15	12	32	59	0	0	0	0	0	0	0	0	59
B82	12	8	15	35	0	0	0	0	3	4	17	24	59
B83	13	6	9	28	0	0	1	1	2	6	22	30	59
B84	11	6	8	25	0	0	0	0	4	6	24	34	59
B85	9	3	8	21	0	0	0	0	6	8	24	38	59
B86	10	5	11	26	1	0	1	2	3	7	21	31	59
B87	15	11	28	54	0	0	0	0	0	1	4	5	59
B88	15	11	22	48	0	0	0	0	0	1	10	11	59
B114	15	12	32	59	0	0	0	0	0	0	0	0	59
B115	15	11	32	58	0	1	0	1	0	0	0	0	59
B116	15	12	32	59	0	0	0	0	0	0	0	0	59
B128	15	12	32	59	0	0	0	0	0	0	0	0	59
B130	15	11	32	58	0	1	0	1	0	0	0	0	59
B132	15	12	31	58	0	0	1	1	0	0	0	0	59
B133	15	12	32	59	0	0	0	0	0	0	0	0	59
Orot.	249	180	1	880	1	2	4	7	18	34	123	175	1.062

pouvez me dire la vérité elizitazio perpausa (B115) iraganaldia erabilirik eman du euskaraz (*Bazenuen ene baimena.*) *Egia erraiten al zidaten* esanez, eta DS ergatiboarekiko komunztadura markatu gabe. Beste batzuetan, adizkera segurtatu gabeak dituzten hitzuntetan, komunztadura ager daiteke, baina ingurumen morfologiko ohiz kanpoko batean. Horrela, *Peio souhaite que vous me donniez l'argent ce matin* elizitazio perpausa, (B83) *Peiok nahi dizü zük eman deizian sosa goiz untan* eman du euskaraz XILA gazteen taldeko lekukoak. Nahiz, itxuraz bederen, 'deizian' adizkera horrek -zü komunztadurako morfema baduen, adizkera jokatuaren osamoldea ez da guztiz argia. Dena den, gorago esan bezala, guztiz bazterrekoak dira komunztadura ergatiborik gabeko formak paradigma ditrantsitiboetan, eta bat edo beste haietatik kenduz edo haiei gaineratuz, deus funtsezkorik ez da aldatzen ikuspegi orokorrean.

Orain, ikus dezagun komunztadura ergatiboa markatua ote den NOR-NORK saileko solaskideen arteko paradigmatan.

3.1.2. *Pertsona komunztadura ergatiboa aditz monotrantsitiboetan*

Datu-baseak 16 elizitazio perpaus ditu [+pA_+pE] ezaugarria dutenak, hots, subjektua eta objektu zuzena 1. eta 2. pertsonakoak dituzten adizkera monotrantsitiboak

ekar ditzaketenak. Hona 944 (16x59) erantzun ekartzen ahal zituzten elizitazio perpausen zerrenda (ondoan xedatua den erantzuna, euskara batuan emanik):

- B68 — Je vous vois. ‘*Ikusten zaitut*’.
 B69 — Vous me connaissez. ‘*Ezagutzen nauzu*’.
 B70 — Avant, je vous voyais tous les jours. ‘... *ikusten zintudan*’.
 B71 — En ce temps là, vous me connaissiez bien. ‘... *ezagutzen ninduzun*’.
 B72 — Beñat veut que je vous voie. ‘... *ikus zaitzadan*’.
 B73 — Mes amis veulent que vous me connaissiez. ‘... *ezagut nazazun*’.
 B74 — Avant, vous préférez que je vous voie tous les jours. ‘... *ikus zintzadan*’.
 B75 — En ce temps là, je voulais que vous me voyiez tous les jours. ‘... *ikus nintzazun*’.
 B76 — Je voudrais que vous m’invitez au restaurant. ‘... *gomita nezazun/nintzazun*’.
 B77 — Emmenez-moi au restaurant! ‘*Eraman nazazu ...*’.
 B106 — (Ne bougez plus.) Maintenant je peux vous voir. ‘... *ikus zaitzaket*’ edo ‘*ikusten ahal zaitut*’.
 B110 — De là où j’étais, je pouvais vous voir, mais pas facilement. ‘... *ikus zintzakedan*’ edo ‘*ikusten ahal zintudan*’.
 B111 — De là où vous étiez, vous pouviez nous voir tous. ‘... *ikus gintzakezun*’ edo ‘*ikusten ahal gintuzun*’.
 B129 — Si hier j’avais apporté les livres, vous m’auriez invité au restaurant. ‘... *gomitatu ninduzun*’ edo ‘... *gomitatu nindukezun*’.
 B131 — Si demain vous veniez jusqu’à Cambo à pied, après je vous inviterais au restaurant. ‘... *gomita zintzaket*’ edo ‘... *gomitatu zintuzket*’.
 B134 — Si demain vous m’invitez à un tel restaurant, je vous parlerais autrement. ‘... *gomita banintzazu*’ edo ‘... *gomitatzen baninduzu*’.

Ikus daitekeen bezala, elizitazio perpaus horietan ere batzuek modu berezia dute: subjuntiboa (B72, B73, B74, B75, B76), agintera (B77), ahalezkoa (B106, B110, B111), besteek, ez (B68, B69, B70, B71); bestalde, aldiak ere aldatzen dira, orainaldiko (B68, B69, B72, B77, B106), iraganaldiko (B70, B71, B74, B75, B110, B111) edo alegialdiko (B76, B129, B131, B134) adizkerak xedatuak baitira.

II taulak erakusten ditu datu-basean bildu diren erantzunen datuak. Han ikus daiteke aditz trantsitiboetan ditugun ondorioak aditz ditransitiboetan aurkitu ditugunen araberrakoak direla: hauetan ere hiztunek komunztadura ergatiboa errespetatzen dute. Erantzun bilduetan (944), 757k adizkera jokatu dute (944-187), eta hauen artean 11 dira komunztadura ergatiboa egiten ez dutenak, hots, % 1,5era ez dira heltzen (11/757).

Komunztadurarik eza paradigma batzuetako komunztadura jokoak menderatzen ez dituzten zenbait hiztun bakarrekin baizik ez da gertatzen, eta erregularitasunik gabe. Adibide gisa, XILA gazteen taldeko hiztunak B75 elizitazio perpausari (*En ce temps là, je voulais que vous me voyiez tous les jours*) ematen dion erantzuna har daiteke: *Denbo hoietan nik nahi nizün zük ikhus nezan egün oz*. Ikus daiteke hiztunak ez duela ergatiboaren indizea sartu aditzean eta objektuarekiko komunztadura baizik ez duela egiten (*nezan*). Ohartzekoa da jokabide hori bera erabiltzen dutela alegialdian eta iraganaldian beste bi hiztunek: MOBA hiztunak (40-60 urtekoen taldekoa) B76 elizitazio perpausari (*je voudrais que vous m’invitez au restaurant*) *Nahi nuke zuk komita nezan ostatura* erantzun du, eta MAILA hiztunak (gazteen taldekoa) *Nahi*

II taula

Pertsona komunztadura ergatiboa aditz trantsitiboetan

	KMZ ergatiboa bai				KMZ ergatiboa ez				Ezin jakin				OROT.
	+70	40-60	-30	Orot.	+70	40-60	-30	Orot.	+70	40-60	-30	Orot.	
B68	15	12	32	59	0	0	0	0	0	0	0	0	59
B69	15	12	32	59	0	0	0	0	0	0	0	0	59
B70	15	12	31	58	0	0	0	0	0	0	1	1	59
B71	15	12	32	59	0	0	0	0	0	0	0	0	59
B72	10	4	7	21	0	1	0	1	5	7	25	37	59
B73	7	3	8	18	1	0	1	2	7	9	23	39	59
B74	8	3	6	17	1	1	1	3	6	8	25	39	59
B75	9	6	7	22	0	0	1	1	6	6	24	36	59
B76	15	5	11	31	0	1	1	2	0	6	20	26	59
B77	15	11	27	53	0	0	0	0	0	1	5	6	59
B106	15	12	32	59	0	0	0	0	0	0	0	0	59
B110	15	12	31	58	0	0	1	1	0	0	0	0	59
B111	15	11	32	58	0	0	0	0	0	1	0	1	59
B129	14	12	32	58	0	0	0	0	1	0	0	1	59
B131	15	12	31	58	0	0	1	1	0	0	0	0	59
B134	15	11	32	58	0	0	0	0	0	1	0	1	59
Orot.	213	150	383	746	2	3	6	11	25	39	123	187	944

*nikezū restaurant*ilat khümit nezen.* Horiek ikusiz, badaiteke morfologia mailako nahasbide baten ondorioz gertatzea komunztadurarik eza (-*za-* aditzerroa eta *zu* pertsona morfema bateraturik edo).

Ordea, esan dezagun berriz ere guztiz bakartuak direla horrelako datuak erantzunetan, eta elizitazio bideak kontuan hartuz (bat-bateko itzulpena, zerrenda efektuak eta akidurak sorraraz ditzakeen nahasmenduekin) gehiegikeria litzateke zenbait hitzunek komunztadura ergatiboa galtzen ari dutela, edo aukerakoa dutela, datu horietatik ateratzea. Badirudi arazoa hitzun batzuek morfologiako konplexutasuna zenbait paradigmatan kudeatzeko duten zailtasunagatik gertatzen dela.

3.2. Pertsona komunztadura datiboa

Gauza ezaguna da pertsona komunztadura datiboa aukerakoa izaten dela Iparraldeko ohiko euskalkietan, nahiz aukera hori ez den beti molde berean agertzen. Aditz ditransitiboetakoa eta NOR-NORI aditzetakoa, adibidez, (*dizut* vs *natzaiztu*), ez dira maila berean ezartzekoak. Bestalde, NOR-NORI adizkeren artean ere, bereiztekoak dira, alde batetik, subjektu absolutiboa 1. edo 2. pertsonakoa izan dezaketenak (*mintzatu natzaiztu*), eta 3. pertsonakoa ohi edo behar dutenak (*iduritzen zait*). Pertsona komunztadura datiboari dagokion aurkezpen honetan, ondoko bereizketa egingo dugu, beraz:¹⁵

¹⁵ Konbinatzeko posibilitate teoriko guztien artean bat falta da, [+pA_-pD] ezaugarriari dagokiona. Holako elizitazio perpausik ez zen sartu NORANTZEN galdetegian, haietan komunztadura jokoak [+pA_+pD] ezaugarria dutenetan bezalatsu egiten direlakoan.

- Aditz ditransitiboak: [-pA_+pD_+pE] ezaugarria dutenak (18 perpaus) edo [-pA_+pD_-pE] ezaugarria dutenak (2 perpaus);¹⁶
- [+pA_+pD] ezaugarria dutenak (15 perpaus) edo [-pA_+pD] ezaugarria dutenak (2 perpaus);
- [-pA_-pD] ezaugarria dutenak (16 perpaus).¹⁷

Datu-baseko emaitzak aurkezteko, lehenik ikusiko ditugu adizkera ditransitiboak.

3.2.1. *Perpaus ditransitiboetako pertsona komunztadura datiboa*

20 elizitazio perpaus ditransitibo dira orotara datu-basean zeharkako objektua 1. edo 2. pertsonakoa dutenak: 18 ergatibo [+pE] ezaugarria dutenak, eta 2 perpaus [-pE] ezaugarria dutenak. Erantzunak, beraz, 1.180 (20 × 59) dira datu-basean. Hona galderen zerrenda, ondoan galdera bakoitzaren ezaugarrien arabera euskara baituan eman daitekeen adizkera dutela.

B78 — Je vous ai apporté les papiers de la voiture ce matin. ‘... *ekarri dizkizut*’.

B79 — Vous m’avez donné le livre de mon frère. ‘... *eman didazu*’.

B80 — En ce temps là, je vous donnais un baiser tous les jours. ‘... *ematen nizun*’.

B81 — Il y a bien longtemps, vous me racontiez des histoires tous les soirs. ‘... *kontatzen zenizkidan*’.

B82 — Maialen veut que je vous porte le livre à la maison. ‘... *ekar diezazudan*’.

B83 — Peio souhaite que vous me donniez l’argent ce matin. ‘... *eman diezazadazun*’.

B84 — L’an dernier, vous vouliez que je vous vende ma voiture. ‘*sal niezazun*’.

B85 — Avant, Peio ne voulait pas que vous me racontiez des mensonges. ‘*konta zeniezadan gezurrik*’.

B86 — Maialen préférerait que vous me portiez des biscuits de la maison. ‘... *ekar diezazkidazun*’ edo ... ‘*ekar zeniezazkidan*’.

B87 — Donnez-moi ce livre! ‘*Emaidazu ...*’ edo ‘*Eman iezazkidazu...*’.

B88 — Racontez-moi des histoires! ‘*Konta iezazkidazu...*’.

B114 — Moi également, je peux vous donner un peu d’argent. ‘... *eman diezazuket*’ edo ‘*ematen ahal dizut*’.

B115 — Vous avez ma permission. Vous pouvez me dire la vérité sans crainte. ‘... *erran diezadakezu*’ edo ‘*erraten ahal didazu*’.

B116 — J’avais assez d’argent. Je pouvais vous en donner un peu. ‘... *eman niezazukeen*’ edo ‘*ematen ahal nizun*’.

B117 — Ne mangez pas trop. Cela pourrait vous faire du mal. ‘... *kalte egin ahal liezazuke*’ edo ‘... *kalte egiten ahal(ko) lizuke*’.

¹⁶ Aditz ditransitiboen komunztadura jokoak aztertzeo [-pA_+pD_+pE] ezaugarria duten adizkerak bereziki sartu dira elizitazio perpausetan. Halere, bi perpaus dira, adizkera ditransitibo elizitatuz, argumentu ergatiboa 3. pertsonakoa dutenak eta datiboa 1. edo 2. pertsonakoa (B117, B159), eta hauek ere kontuan hartu dira datiboaren pertsona komunztaduraren tauletan. Ordea, [-pA_-pD_-pE/+pE] ezaugarria duten elizitazio perpausak (18 datu-basean), hots, datiboa 3. pertsonakoa dutenak, ez ditugu hemengo tauletan sartu, tauletako kopuruak gehiegi ez hantzeko.

¹⁷ Dakigun bezala, hirugarren pertsonako datibo komunztadura markatua da euskaraz. Beraz, [-pD] ezaugarria ere balia daiteke pertsona komunztadura datiboa egiten denetz ikusteko. NORANTZ datu-basean, sail berezia osatzen dute [-pA_-pD] ezaugarria xedatzen duten elizitazio perpausak.

B128 — Si à ce moment-là vous m'aviez parlé à moi, je vous aurais donné un peu d'argent. '... emanen nizun' edo '... eman nizukeen'.

B130 — Si ce jour là je vous avais offert de l'or, à moi aussi vous m'auriez parlé d'une autre manière. '... eman banizu'.

B132 — Si à vous aussi je vous parlais tous les jours, vous me diriez la vérité. '... erran niezazuke' edo '... erranen nizuke'.

B133 — Si je vous payais le voyage, vous iriez en Amérique. '... paga baniezazu' edo '... pagatzen/pagatuko banizu'.

B159 — Beñat m'avait menti. '... erran zidan'.

Hemen ere, ikus daiteke aldi eta modu ezberdinetako adizkerak elizitatuak direla. Nahiz, jakina den bezala, aditz ditransitiboetan datiboaren pertsona komunztadura modu eta toki desberdinetan ager daitekeen, oro har aski aise ikus daiteke adizkeran egiten den edo ez. Alde horretatik, ondorioak nahiko adierazgarriak dira beraz, III taulan ikus daitekeen bezala.

III taula

Pertsona komunztadura datiboa aditz ditransitiboetan

	KMZ datiboa bai				KMZ datiboa ez				Ezin jakin				OROT.
	+70	40-60	-30	Orot.	+70	40-60	-30	Orot.	+70	40-60	-30	Orot.	
B78	14	11	30	55	1	1	2	4	0	0	0	0	59
B79	15	11	30	56	0	0	1	1	0	1	1	2	59
B80	15	11	29	55	0	1	3	4	0	0	0	0	59
B81	12	10	26	48	3	2	6	11	0	0	0	0	59
B82	6	6	4	16	6	2	11	19	3	4	17	24	59
B83	8	5	5	18	5	1	4	10	2	6	23	31	59
B84	5	3	2	10	6	3	6	15	4	6	24	34	59
B85	6	4	3	13	4	0	3	7	5	8	26	39	59
B86	5	2	3	10	7	3	9	19	3	7	20	30	59
B87	11	9	24	44	4	2	4	10	0	1	4	5	59
B88	11	8	21	40	4	3	3	10	0	1	8	9	59
B114	15	11	32	58	0	1	0	1	0	0	0	0	59
B115	8	10	26	44	7	2	6	15	0	0	0	0	59
B116	15	12	32	59	0	0	0	0	0	0	5	5	59
B117	14	12	26	52	1	0	1	2	0	1	6	7	59
B128	14	11	32	57	0	1	0	1	1	0	0	1	59
B130	14	8	27	49	1	4	5	10	0	0	0	0	59
B132	5	8	25	38	10	4	7	21	0	0	0	0	59
B133	12	11	28	51	3	1	4	8	0	0	0	0	59
B159	15	12	28	55	0	0	2	2	0	0	2	2	59
Orot.	220	175	433	828	62	31	77	172	18	34	130	182	1.180

Taula horrek erakusten du bildu diren 1.180 erantzunetan, 998 (1180-182) direla adizkera jokatuak dutenak. Hauek ditugu kontuan hartu behar pertsona komunzta-

dura datiboa aditzean egiten ote den ikusteko. Hauetan 828 alditan agertzen da aditzean datiboari dagokion pertsona, hots, parte handi batean horrelako kontestuetan hitzunek pertsona komunztadura datiboa jokarazten dute.¹⁸ Adin taldeak kontuan hartuz gero, pentsa daitekeen bezala, +70 urte dituztenen artean agertzen da maiztasun txikienarekin komunztadura. Euskalki konbergentziaren ondorio gisa har daiteke datiboaren pertsona komunztaduraren indartze hau. Hona adin taldeen araberako pertsona komunztadura datiboaren taula:

- +70 urtekoen taldean: 191/252 (% 75).
- 40-60 urtekoen taldean: 151/182 (% 83).
- -30 urtekoen taldean: 433/510 (% 85).

Esan behar da, hemengo kasu batzuetan ere, aditz morfologia segurtatu gabea duten gazteen taldeko zenbait hitzuntetan, ez dela beti erraza adizkeretako pertsona osagai morfologikoak zehazki identifikatzea. Eman dezagun B80 elizitazio perpausuan (*En ce temps là, je vous donnais un baiser tous les jours*), XILA lekukoak *Denboa hortan emaiten teitzün pott bat egün oz* erantzuna eman du. Argi da erantzun horretan hitzunik bigarren pertsonari dagokion komunztadura egin duela, baina ez dirudi hala egin duenik lehen pertsonarekin. Ordea, ez da hain garbi erantzunean pertsona indizea zein kasuri dagokion. Hitzun gazte horrek elizitazio perpausetako izenordainen erreferentzia modu finkoan atxikitzen ohi baitu bere erantzunetan (solasaldietako interpretazio deiktikorik egin gabe), kontsideratu da ihardespren horretako adizkeran 2. pertsonaren indizea komunztadura datiboari dagokiola frantsesezko perpausuan bezala. Bistan dena, elizitazio perpausa deiktikoki interpretatu duela suposatuz gero, alderantzizko ondorioa atera behar litzateke (2. pertsonako indizearen bidez komunztadura ergatiboa markatuz, ez datiboa). Gisa oroz, holako kasuak franko marginalak dira paradigma arruntetako adizkeretan.

Paradigma markatuetan, berriz, hitzunek adizkerak emateko zailtasunagatik, komunztadura datiboa bera ere hunkia izan daiteke. Horrela, ohar gaitezke erabilera gutxiagoko paradigma markatuetan, subjuntiboari dagozkionetan adibidez, maizago agertzen dela pertsona komunztadurarik eza. Adierazgarria da adizkera horietan agertzen baitira pertsona komunztadura datiborik gabeko adizkerak komunztaduradunak baino kopuru handiagoan (B82, B84, B86). Gainera, kasu horietan ikus daiteke erlatiboki gazteen taldean zaharren taldean baino gehiagotan gertatzen dela komunztadurarik eza (oro har kontrako emaitzak ditugularik, gorago esan bezala). Morfologiako arazo horien lekuko dira zenbait erantzunetan agertzen diren forma ohigabeak. Adibidez, B132 elizitazio perpausa itzulirik (*Si à vous aussi je vous parlais tous les jours, vous me diriez la vérité*), PIEPA lekukoak (+70 urtekoen taldeko hitzun zuberotarra) haxe ihardesten du: *Zük ere erran neikezadazüt egia, zuri elhesta banendi egün ooz*. Apodosiaren adizkera laguntzaile ditransitiboan (*neikezadazüt*) ohi ez bezalako

¹⁸ Hemen ere elizitazio perpausen interpretazio desberdinak egin dituzte hitzunek, batzuek pertsonari frantsesezko perpausoko erreferentzia bera atxikiz, besteek aldiz bestelako interpretazioa emanez inkestagileak frantsesez esaten zion perpausari. Adibidez, B78 perpausuan (*je vous ai apporté les papiers de la voiture ce matin*) MADON lekukoak *goizian ekarriak ditutzu otomobillen paperak* erantzuterakoan, kontsideratu da pertsona komunztadura ergatiboa egin duela ('je' izenordaina 'zu' bihurtuz, elizitazioa deiktikoki interpretatuz), eta pertsona komunztadura datiboa, berriz, ez duela egin.

toki batean agerrarazten du komunztadura ergatiboaren pertsona indizea (-*zū*), aurizki bezala datiboaren pertsona indizea (*n-*) ematen baitu (eta gero atzizki bezala bi aldiz errepikaturik: -*da-...-t*). Holako jokoak (indize datiboa aditz aurizki bihurtzea) ezagunak dira euskal aditzak denboran eta espazioan hartu dituen itxuretan, baina ez dira ohikoak hiztun horren euskalkian, eta beste erantzunetan hiztun berak ergatiboa agerrarazten du beti ez-oraineko adizkera ditransitiboetako aurizki gisa, ez datiboa. Gazteen taldean paradigmaren kudeatzeko zailtasuna aditz laguntzailearen hautaketan agertzen da bereziki. Adibidez, B86 elizitazio perpausa (*Maialen préférait que vous me portiez des biscuits de la maison*) honela erantzuten dute gazteen taldeko AKAN eta EHEN lekukoek:

AKAN: *Maialenek naiago luke zuek etxeko bixkotsak ekartzea... ekar zenizkidatela... ez dakit.*

EHEN: *Maialen naiko luke bixkotsak etxetik ekar zenidatzula.*

Bi gazte horiek ikastoletako ikasle ohiak izanik euskara batuaren paradigmaren eragina agertzen da haien erantzunetan. Haatik, aspekturik gabeko aditz lexikala aukeraturik ere (*ekar*), ez dute ohiko eta euskara estandarreko aditz laguntzailearen (**ezan*) forma bat erabiltzen.¹⁹ Ez da argi, haien kasuan, ezinbestean emanikako forma den eman dutena, ala halako sinkretismo bat sortu den bi aditz laguntzaileen artean.

3.2.2. [+pA_+pD] edo [-pA_+pD] ezaugarriak dituzten NOR-NORI perpausak

Dudarik batere gabe, hau bezalako aurkezpen orokor batean erabiltzeko arazo gehienik ematen duten formak dira sail honetako erantzunak. 15 elizitazio perpaus dagozkie datu-basean. Gehien-gehienak (13) ‘parler’ aditza erabiliz eratu dira, *mintzatu* aditzaren bidez, euskaraz [+pA_+pD] ezaugarria duten adizkerak bideratzeko gisan. Beste laurak ‘approcher’ mugimendu aditzaren bidez moldatu dira. Hona, beraz, sail honetako elizitazio perpausak (ondoan ematen ditugun euskara batuko adizkerak erakusten dute ohigabeko adizkerak direla gaurko euskarari):

B29 — Que les enfants s’approchent de moi! ‘... *hurbil bekizkit*’ edo ‘*hurbil dakizkidala*’.

B58 — Vous vous êtes approché de moi. ‘... *hurbildu zatzaizkit*’.

B59 — Avant, je vous parlais tous les jours. ‘... *mintzatzzen / elestatzen nintzaizun*’.

B60 — En ce temps là, vous me parliez souvent de ces sujets. ‘... *mintzatzzen / elestatzen zintzaizkidan*’.

B61 — J’ai dû vous parler trop vite. ‘... *mintzatu natzaizuké*’.

B62 — Vous aviez dû me parler trop vite. ‘... *mintzatu zintzaizkidake*’.

B63 — Beñat veut que je vous parle à vous. ‘... *mintza nakizun*’.

B64 — Je voulais que vous me parliez à moi. ‘... *mintza zenkizkidan*’.

B65 — Maddi souhaiterait que vous vous approchiez de moi. ‘... *hurbil zakizkidan*’ edo ‘... *hurbil zenkizkidan*’.

B66 — Parlez-moi plus gentiment! ‘... *mintza zakizkit*’.

B67 — Approchez-vous de moi! ‘... *hurbil zakizkit*’.

¹⁹ Inkestaren baldintzen ondorioa izan daiteke EHENek perpaus matrizeko subjektuan ergatiboa ez markatzea (ez du iduri topikalizazio kasu markarik gabeko bati dagokiola: *Maialen*). Hiztun horrek normalean ergatiboa markatzen du.

B103— (Le téléphone est réparé.) Peio peut me parler tous les jours. ‘... *mintza dakidake*’ edo ‘... *mintzatzen ahal zait*’.

B128 — Si à ce moment-là vous m’aviez parlé à moi, je vous aurais donné un peu d’argent. ‘... *mintzatu bazintzaizkit*’.

B130 — Si ce jour là je vous avais offert de l’or, à moi aussi vous m’auriez parlé d’une autre manière. ‘... *mintzatuko zintzaizkidan*’ edo ‘... *mintzatu zintzaizkidakeen*’.

B132 — Si à vous aussi je vous parlais tous les jours, vous me diriez la vérité. ‘... *mintza banenkizu*’ edo ‘... *mintzatzen / mintzatuko banintzaizu*’.

B134 — Si demain vous m’invitiez à un tel restaurant, je vous parlerais autrement. ‘... *mintza nenkizuke*’ edo ‘... *mintzatuko nintzaizuke*’.

Gainerako adizkeretan bezala, hemen ere modu eta aldi desberdinetako formak ager zitezkeen erantzunetan. IV taulan ikus daiteke zein izaritan pertsona komunztadura datiboa agertu den erantzunetako adizkeretan.

Berehala ikus daiteke erantzunetan erdiak (502/1.003) ez direla xedatua zen moldea erabiliz eratu. Kasu garbiena ‘approcher’ aditza zeukaten elizitazio perpausetan (B29, B58, B65, B67) agertzen da. Haietan hitzun gehientsuenek ez dute osagai datiborik erabili erantzunetan, haren ordezkuzko kasu bat edo mediatiboa enplegatu baitute. Horrela, lau elizitazio perpaus hauetako 236 erantzunetan 215 kasutan perpausak ez dute pertsona komunztadura datiboa egiten den ikusteko paradarik ematen. Neurri batean, adierazgarria da, halere, gelditzen diren 21 perpausetan bihi

IV taula

Pertsona komunztadura datiboa [+pD] diren NOR-NORI aditzetan

	KMZ Ddatiboa bai				KMZ datiboa ez				Ezin jakin				OROT.
	+70	40-60	-30	Orot.	+70	40-60	-30	Orot.	+70	40-60	-30	Orot.	
B29	0	0	0	0	4	1	2	7	11	11	30	52	59
B57	1	1	5	7	14	10	17	41	0	1	10	11	59
B58	0	0	0	0	4	0	1	5	11	12	31	54	59
B59	5	5	7	17	3	1	2	6	7	6	23	36	59
B60	7	6	4	17	5	4	9	18	3	2	19	24	59
B61	8	4	4	16	5	2	10	17	2	6	18	26	59
B62	5	5	11	21	8	5	9	22	2	2	12	16	59
B63	0	0	1	1	13	10	8	31	2	2	23	27	59
B64	0	2	1	3	12	5	8	25	3	5	23	31	59
B65	0	0	0	0	0	1	0	1	15	11	32	58	59
B66	4	4	7	17	10	5	9	24	1	3	16	20	59
B67	0	0	0	0	6	0	2	8	9	12	30	51	59
B103	9	8	7	24	3	1	1	5	3	3	24	30	59
B128	1	0	0	1	11	5	13	29	3	7	19	29	59
B130	1	1	1	3	14	7	13	34	0	4	18	22	59
B132	0	0	3	3	12	4	9	25	3	8	20	31	59
B134	6	7	15	28	9	4	4	17	0	1	13	14	59
Orot.	48	58	87	193	123	65	120	308	84	81	337	502	1.003

batean ere komunztadura datiborik ez dela egin ikustea.²⁰ ‘Parler’ aditza duten elizitazio perpausetako erantzunak desberdinak dira, baina paradigma gutxiago erabilietan franko nahasiak, eta, gure ustez, ez beti nahi bezain fidagarriak. Paradigma arruntetan gauzak nahikoa argi dira: orduan, gehienetan, *mintzatu* (edo *elestatu*) aditza erabili dute hiztun gehienek, subjektua absolutiboan izanik, eta beste argumentua datiboan (ikus, adibidez, B57). Ordea, paradigma markatuetara pasatzean, hiztun batzuek *hitz egin* bezalako NORK-NORI aditz bat erabiltzen dute, edo ‘*mintzatu*’ atxikiz ere, haren erregimena aldatzen dute. Bestalde, guztiz segurtatu gabea baitute hiztun askok komunztadura egitura hau, arraz zaila da erantzunetan adizkeren kasu morfologia jakitea. Har ditzagun bi adibide, nahiko desberdinak.

Ikus dezagun, lehenik, zaharren taldeko BELU hiztunak (orain Euskal Herrian hirian bizi, eta luzaz Euskal Herritik kanpo bizi izana) ‘*mintzatu*’ aditza jokaturik eman dituen erantzunak:

B57: *Zuri mintzo naiz.*

B59: *Leeno egun guziez mintzatzen nauzun.*

B60: *Denbora betan gauza hoitaz usu mintzatzen zinautan.*

B61: *Fiteei mintzatu nitzauzu.*

B63: *Beñatek nahi du zuri mintza nain.*

B64: *Nahi nuen eni mintzo zindain.*

B66: *Goxokio mintza zite eni!*

B128: *Orduan eni mintzatu bazine, emanen nautzuen diru pitta bat.*

B130: *Egun hartan urrea ofreitu banautzun, eni ere beste gisalat mintzatuko zinen.*

B132: *Zuri ere egun guziez mintzatzen bainintz, egia jakin nezake.*

B134: *Bihar holako ostaturat gomitatzen baininduzun, beste gisalat mintzo nitazke.*

Ikus daitekeenez, hiztun horrek ‘*mintzatu*’ aditza NOR aditz gisa erabiltzen du. Gehienetan ez du komunztadura datiborik egiten, baina iraganaldian (B59, B60), haatik, bai (baita behin orainaldian ere, B61). Iraganaldiko bi kasuetan adizkerak erabide ditransitiboan itxura du: *nauzun*, *zinautan* (konpara B128 eta B130 perpausetako bestalde agertzen diren adizkera ditransitiboekin). Perpaus horietan hiztunak ez du subjektuari dagokion izenordaina erabili perpausetan, baina halere badirudi NOR-NORI eta ZER-NORI-NORK paradigmetakoa adizkera horiek bateratu direla haren gramatikan (bestalde, euskal aditzetan ezaguna den fenomeno). Ondorioz, ez bide da arazorik, B59 eta B60 erantzunetako adizkerak NOR-NORI adizkera gisa aztertzeke.

Orain, ikus dezagun gazteen taldeko AIBA lekukoak ‘*mintzatu*’ aditza era jokatuan erabiliz eman dituen erantzunak:

B57: *Zuri mintzo naiz.*

B59: *Leen beti zuri mintzo nitzauzun.*

B60: *Denbora artan neri ortaz añitz mintzo zinen.*

B61: *Sobera fite mintzatu bear nintzen.*

B62: *Sobera fite mintzatu bearko zinen.*

B103: *Peio mintzatzen aal da enekin egunero.*

B128: *Denbora artan neri mintzatu baldin bazinen, diru pixka bat emango nizun.*

B130: *Egun artan urrea oparitu baldin banizun, neri ere beste manera batez mintzatu zinen.*

²⁰ Ohartzekoa da, bestalde, datiboa erabiltzen duten 21 kasuetan, hamalau +70 urteko taldekoen artean agertzen direla.

B132: *Zuri ere egunero mintzo baldin badizut, egia errango didazu.*

B134: *Biar olako ostatu batetara gomidatzen baldin banauzu, beste manera batez mintzatuko dizut.*

AIBAk *mintzatu* aditza NOR-NORI aditz gisa erabili du erantzun gehienetan, datiboaren komunztadura jokarazirik hiru kasutan bakarrik (B59, B132, B134). Lehenbizikoan (B59), argiki adizkera *ni-zuri* forma bati dagokio, baina ez du iduri hala denik B132 eta B134 erantzunetan. Itxura guztien arabera, hauetan '*mintzatu*' aditza NORK-NORI aditz gisa erabilia da, nekez *dizut* bezalako forma bat NOR-NORI aditz gisa azter baitaiteke (NOR absolutiboaren pertsona marka atzizki gisa agerturik adizkeran).²¹ Ikus daitekeenez, '*mintzatu*' aditzaren erregimena ez da beti NOR aditz batena hitzun horrentzat, eta badaiteke komunztadura datiboa agertzea-rekin aditzaren erregimenaren aldaketa errazago izatea.

Hemen aipatu bi fenomenoak (aditz paradigma batzuen bateratzea, eta '*mintzatu*' aditzaren erregimenaren egongaitzasuna zenbait hitzuntetan) bakartuak izan balira, aise izango zen NOR-NORI gisa konta zitezkeen adizkerak besteetatik bereiztea. Ordea, maiz gertatzen baitira fenomeno horiek, kasuistika nahasgarri batean ez sartzeko, taulak eratzerakoan irizpide bakarra erabili dugu, '*mintzatu*' aditzaren erregimen aldaketak kontuan hartu gabe (izenordainak ergatiboa markatzen ez bazuen behintzat). Horregatik, komunztadura datiboa kontatu dugunaldi guztietan ez da segurua *mintzatu* aditza NOR-NORI aditz gisa dela. Seguruenik, komunztadura figura hau taulan agertzen den baino txikiagoa da komunztadura datiboa erakusten duten adizkera horietan, batzuk NORK-NORI aditz gisa erabiliak baitira. Zenbaketak horrela egini ere, ikus daiteke aise nagusitzen direla adizkera horietan komunztadura datiborik gabeko formak. Komunztadura dutenak % 36 dira (169/465) eta komunztadurarik gabekoak % 64 (296/465).

3.2.3. [-pA_-pD] ezaugarria duten NOR-NORI perpausak

Ezaguna da absolutiboa hirugarren pertsonakoa duten NOR-NORI adizkerak aiseago erabiltzen dituztela hitzunek. Bestalde, badira aditzak datiboaren komunztadura bideratzea eskatzen dutenak, hauek gehienetan argumentu absolutiboa 3. pertsonakoa eskatzen baitute. Horrelako aditzen komunztadura datiboa kontrolatzeko bidea eskaintzen du NORANTZ datu-baseak, 16 elizitazio perpaus egin baitira 'arriver quelque chose à quelqu'un' eta 'quelque chose tomber des mains de quelqu'un' bezalako aditz sintagmez baliaturik, hots, euskaraz komunztadura datiboa eskatzen ohi duten aditzekin. Hona elizitazio perpaus horien zerrenda:²²

B20 — Les fleurs lui sont tombées des mains. '... erori zaizkio'.

B21 — Les livres leur sont tombés des mains. '... erori zaizkie'.

B22 — Les fleurs lui étaient tombées des mains. '... erori zitzaizkion'.

²¹ Erantzunak hala erakusten ez badu ere, elizitazio perpausoko aditz sintagmak modalki markatuak dira: baldintza irrealako protasia (aspektu bukatugabea) B132 perpausuan, baldintza irrealako apodosis B134 perpausuan. Ez da argi horrek eraginik izan duen '*mintzatu*' aditzari besteetan ez bezalako erregimena emateko hauetan.

²² B20 eta B21 perpausak eta B153 eta B154 perpausak elkarren antzekoak dira oso. Datu-basean, halere, xede desberdina dute perpaus hauek, bigarren pareta adizkera alokutiboen erabilera ikusteko erabili baita. Ez da harritzekoa, beraz, komunztadura datiboari dagokionaz ondorioak franko hurbilak baitira.

- B23 — Les livres leur étaient tombés des mains. ‘... *erori zitzaizkien*’.
 B24 — A Maddi aussi, cela a dû lui arriver. ‘... *gertatu zaioke*’.
 B25 — A Maddi aussi, cela avait dû lui arriver. ‘... *gertatu zitzaiokeen*’.
 B26 — Beñat ne veut pas que la clé lui tombe des mains. ‘... *eror dakion*’.
 B27 — Beñat ne voulait pas que la clé lui tombe des mains. ‘... *eror zekion*’.
 B28 — Beñat ne voudrait pas qu’il arrive quelque chose à Peio. ‘... *gerta dakion*’
 edo ‘... *gerta lekion*’.
 B104 — (Que Peio fasse attention.) Une telle chose peut lui arriver à lui aussi!
 ‘... *gerta dakioké*’ edo ‘... *gertatzen ahal zaió*’.
 B119 — Si un tel accident était arrivé à Peio hier, son père aurait dit quelque
 chose à Maddi. ‘... *gertatu balitzaio*’.
 B121 — Si à ce moment là Peio lui avait dit la vérité, cela aurait paru bizarre à
 Beñat. ‘... *gertatuko zitzaion*’ edo ‘... *gertatu zitzaiokeen*’.
 B123 — Si un jour un tel malheur lui arrivait, Peio demanderait de l’aide à
 Maddi. ‘... *gerta balekio*’ edo ‘... *gertatzen balitzaio*’.
 B125 — Si Peio racontait une telle histoire à Beñat, le livre lui tomberait des
 mains. ‘... *eror lekioké*’ edo ‘... *eroriko litzaioke*’.
 B153 — Les papiers lui sont tombés des mains. ‘... *erori zaizkio*’.
 B154 — Les papiers leurs sont tombés des mains. ‘... *erori zaizkie*’.

Aurreko kasuetan bezala, perpaus hauek ere aldi eta modu desberdinetako eran-
 tunak biltzeko gisan eratuak dira: orainaldia (B20, B21, B24, B26, B28, B104,
 B153, B154), iraganaldia (B22, B23, B25, B119, B121), subjuntiboa (B26, B27,
 B28), ahalezkoa (B104), alegialdia (B119, B121, B123, B125)...

Orain ikus dezagun ondorioak erakusten dituen taula.

V taula

Pertsona komunztadura datiboa [-pA_ -pD] NOR-NORI aditzetan

	KMZ datiboa bai				KMZ datiboa ez				Ezin interpreta				OROT.
	+70	40-60	-30	Orot.	+70	40-60	-30	Orot.	+70	40-60	-30	Orot.	
B20	15	9	27	51	0	3	5	8	0	0	0	0	59
B21	15	10	27	52	0	2	5	7	0	0	0	0	59
B22	15	11	26	52	0	1	6	7	0	0	0	0	59
B23	15	11	27	53	0	1	5	6	0	0	0	0	59
B24	15	12	32	58	0	0	1	1	0	0	0	0	59
B25	15	11	30	56	0	1	2	3	0	0	0	0	59
B26	12	4	4	20	0	6	8	14	3	2	20	25	59
B27	9	5	4	18	2	5	7	14	4	2	21	27	59
B28	7	0	4	11	5	8	9	22	3	4	19	26	59
B104	12	12	26	50	3	0	6	9	0	0	0	0	59
B119	9	5	15	29	4	6	14	24	2	1	3	6	59
B121	5	5	19	29	0	4	3	7	10	3	10	23	59
B123	13	8	24	45	1	3	7	11	1	1	1	3	59
B125	10	7	25	42	5	4	6	15	0	1	1	2	59
B153	15	11	29	55	0	1	3	4	0	0	0	0	59
B154	15	10	29	54	0	2	3	5	0	0	0	0	59
B21	15	10	27	52	0	2	5	7	0	0	0	0	59
Orot.	197	131	347	675	20	47	90	157	23	14	75	112	944

Ikus daitekeenez, komunztadura datiboa franko erregularra da paradigma ez-mar-
katuetan, ez hainbeste haatik, subjuntibokoetan (B26, B27, B28) eta alegialdieta-
koetan (B119, B121, adibidez). Horrek indartzen du lehenago ikusi dugun datu bat:
datiboaren komunztadura ahultzen da hiztunek nekez menderatzen dituzten para-
digmatan. Zenbakiak orokorrean harturik, komunztadura egiten da aski erregulariki:
674/832 (% 81). Subjuntiboko perpausetan, berriz, erdietan baizik ez da agertzen
komunztadura datiboa: 49/99. Alegialdietako eta subjuntiboko perpausak kentzen
badira, komunztadura datiboaren erregularitasuna handitzen da, % 90ekoa baita
(481/531). Adin taldeen artean ez da halako desorekarik ikusten puntu horretan, se-
guraz ere, gazteen taldean, gehienek forma jokatu gabea eman baitute perpaus subjun-
tiboetan. Baina kontsideratzen bada zein taldetan agertzen diren komunztadura egi-
ten duten adizkerak, ikus daiteke erdiak gutxienez edo gehiago +70 urtekoek eman
dituztela, alta hiztunen laurdenak baizik ez direlarik.

Hona hemen komunztadura datiboa duten [-pA_-pD] adizkera subjuntiboak
adin taldeen arabera:

- +70 (15 hiztun): 28.
- 40-60 (12 hiztun): 20.
- -30 (32 hiztun): 12.

Argi da, beraz, gazteen taldean gutxi agertzen direla datu-basean [-pA_-pD] adiz-
kera subjuntiboak. Bestalde, agertzen direnean, ez da argi zenbat hiztunek kontrola-
tzen duten forma. Ikus ditzagun gazteen taldean komunztadura datiboa erakusten
duten hamabi erantzunak:

B26 — Beñat ne veut pas que la clé lui tombe des mains.

- *Beñatek eztizü nahi giltza eskütik ior zakion* (MAAL)
- *Beñatek ez du nai gakoa eskuetatik erori zaion* (SEAI)
- *Beñatek ez du nai giltza eskutik eror diezaion* (XAAN)
- *Beñatek eztü nahi giltza eor dakion eskietaik* (NMAU)

B27 — Beñat ne voulait pas que la clé lui tombe des mains.

- *Beñatek etzizün nahi giltza eskütik ior lekion* (MAAL)
- *Beñatek etzuen nai giltza eskuetatik eror ziezaion* (XAAN)
- *Beñatek etzin nahi giltza ior zakion eskietaik* (NMAU)
- *Beñatek etzuen nai gakoa eskietaik eror zitzaikon* (KAU)

B28 — Beñat ne voudrait pas qu'il arrive quelque chose à Peio.

- *Beñatek elikezü nahi Peioi zerbait agit lekion* (MAAL)
- *Beñatek ez luke nai Peioi zerbait gerta diezaion* (XAAN)
- *Beñatek elüke nahi zerbait agi dakion Peioi* (NMAU)
- *Beñatek eztu nai Peioi gauza bat gerta zatzaion* (IBAI)

Aldiei dagozkien gorabeheretan sartu gabe, ageri da erantzunetan zenbait hiztu-
nek paradigma hori nekez menderatzen dutela. Kasu garbiena XAAN hiztunarena
da. Hiztun horrek berantean ikasia du euskara eta iduriz zaila zaio komunztadura da-
tiboan agertzean **edin* laguntzailearen adizkiak erabiltzea. Alabaina, goragoko zerren-
dan ikus daitekeenez, *eror diezaion* (B27) eta *eror ziezaion* (B28) agertzen dira haren
erantzunetan, hots **ezan* laguntzailearen formak (datiborik gabeko NOR adizkeretan

**edin* erabiltzen du). Beste hitzun batzuen erantzunek ere (SEAI B26, IBAI B28, adibidez), paradigma horrekin agertzen diren arazoak erakusten dituzte.

Dena den, gogoan atxiki bedi gazteen taldean bereziki erantzun gehienak adizki jokatugabe baten bidez eman direla, ez baita harritzeko gisa horretan paradigma markatu gisa gelditzen baitira orduan NOR-NORI adizkera subjuntibo hauek.

3.3. Objektu zuzenaren pertsona komunztadura

NORANTZ datu-baseak 17 elizitazio perpaus ditu objektu zuzenaren pertsona komunztadura xedatzen dutenak. Dakigun bezala, objektu zuzenaren pertsona komunztadura ez da aukerakoa euskarari, baina gerta daiteke batzuetan, Hegoaldeko euskalkien eraginez seguraz ere, objektu zuzen hori absolutiboan agertzeko ordezkari datiboan agertzea (orduan aditzean komunztadura datiboa izanik). Aldaketa hori, hain zuzen, objektu zuzena pertsona denean gertatzen da. Beraz, bi elementu ditugu ikusteko hemen: objektu zuzenarekiko komunztadura egiten ote duten hitzunek, eta, egiten dutenean, absolutiboan ala datiboan egiten duten.

Lehenik ekar dezagun elizitazio perpausen zerrenda; erabilera trantsitiboa eta objektutzat pertsonak aise hartzen dituzten aditzen inguruan sortuak dira: '*voir, connaître, emmener, inviter*':

B68 — Je vous vois. '*Ikusten zaitut*'.

B69 — Vous me connaissez. '*Ezagutzen nauzu*'.

B70 — Avant, je vous voyais tous les jours. '*... ikusten zintudan*'.

B71 — En ce temps là, vous me connaissiez bien. '*... ezagutzen ninduzun*'.

B72 — Béfiat veut que je vous voie. '*... ikus zaitzadan*'.

B73 — Mes amis veulent que vous me connaissiez. '*... ezagut nazazun*'.

B74 — Avant, vous préféreriez que je vous voie tous les jours. '*... ikus zintzadan*'.

B75 — En ce temps là, je voulais que vous me voyiez tous les jours. '*... ikus nintzazun*'.

B76 — Je voudrais que vous m'invitiez au restaurant. '*... gomita nazazun*' edo '*... gomita nintzazun*'.

B77 — Emmenez-moi au restaurant! '*Eraman nazazu...*'.

B106 — (Ne bougez plus.) Maintenant je peux vous voir. '*... ikus zaitzaket*' edo '*... ikusten ahal zaitut*'.

B110 — De là où j'étais, je pouvais vous voir, mais pas facilement. '*... ikus zintzakedan*' edo '*... ikusten ahal zintudan*'.

B111 — De là où vous étiez, vous pouviez nous voir tous. '*... ikus nintzakezun*' edo '*... ikusten ahal ninduzun*'.

B129 — Si hier j'avais apporté les livres, vous m'auriez invité au restaurant. '*... gomitatuko ninduzun*' edo '*... gomitatu nindukezun*'.

B131 — Si demain vous veniez jusqu'à Cambô à pied, après je vous inviterais au restaurant. '*... gomita zintzaket*' edo '*... gomitatuko zintuzket*'.

B134 — Si demain vous m'invitiez à un tel restaurant, je vous parlerais autrement. '*... gomita banintzazu*' edo '*... gomitatzen/gomitatuko baninduzu*'.

B157 — Béfiat m'a vu. '*... ikusi nau*'.²³

²³ Galdera hau forma alokutiboen saileko elizitazio perpaus gisa baliatu da.

Aurrekoetan bezala aldi eta modu desberdinetako perpausak sartu ditugu: orainaldia (B68, B69, B72, B76, B77, B157); iraganaldia (B70, B71, B73, B74, B75, B110, B129); alegialdia (B76, B129, 131, B134), subjuntiboa (B72, B73, B74, B75), agintera (B77), ahalera (B106, B110, B111).

Erantzunetan, lehen aipatu bi fenomenoei behatzea komeni da: objektuari dagokion pertsona komunztadura jokarazten den, eta objektua zer kasutan agertzen den. VI taulan ikus daitezke objektuaren komunztadura markatzen duten erantzunen kopuruak.

Oro har objektu zuzenaren pertsona komunztadura atxikitzen da. Adizkera jokatua duten 810 erantzunetan, objektuarekin pertsona komunztadurarik erakusten ez duten aditzak 15 dira, alegia % 2 (16/810). Emaizta horren arabera, objektu zuzenaren pertsona komunztadura franko indartsua da.

Hurbilagotik behaturik, haatik, badaiteke puntu horretan aldaketa edo ahultze baten lehen seinaleak agertzen hasiak izatea. Alabaina, adinekoen taldean, behin bakarrik gertatzen da komunztadura araua haustea (PIEGE, B74: *Leeno, nai zintuen nik zu ikus nezan egun guziz*), eta bi aldiz, 40-60 urtekoen taldean (KADO, B70: *Leen ikusten zituen egunero*;²⁴ BERLA, B72: *Beñatek nai du zu ikus dezadan*). Beraz, komunztadura urratze gehienak (13/16) gazteen taldean gertatzen dira. Urratze horiek azken kasu honetan 8 aldiz agertzen dira objektua absolutiboan izanik, eta 5 aldiz datiboan izanik. Horiek hola, ezin dugu ahaztu bazterreko gertakariekin ari garela, gazteen taldean ere adizkera jokaturik eman diren 418 erantzunetan komunztadura hori egiten ez dutenek doi-doi % 3 gaintzen dute (13/418); gutxi dira, beraz.

Objektuaren komunztadura absolutiboa da gehienetan, eta horrek esan nahi du paradigma monotrantsitiboetako adizkerak baliatzen direla, objektuari dagokion pertsona indizea aurrizkia izanik. Halere, puntu honetako aldaketa garbiki agertzen hasia da, Hegoaldeko euskalkiek ekarria seguraz ere. Adinekoen taldean, objektuaren indizea absolutiboa da beti adizkeran, salbuespenik gabe; baina, 40-60 urtekoen taldean, adizkera jokatua duten 164 erantzunetatik 10 kasutan agertzen da indize datiboa, absolutiboaren ordezt (%6), bi hiztunetan (RAZI, KOBA) bereziki.²⁵ Guztiz adierazgarria da orduan euskara batuko formak agertzen baitira bereziki, konbergentzia fenomeno baten ondorioa izan daitekeelako hipotesia indartuz; 7 erantzunetan ikus daiteke hori:

- B70: *ikusten nizun* (KOBA)
- B71: *ezagutzen zenidan* (RAZI)
- B106: *ikusten aal dizuet* (KOBA)
- B110: *ikusten al nizun* (KOBA, MOBA)
- B129: *komidatuko zenidan* (RAZI)
- B131: *komitatuko nizuke* (RAZI)
- B134: *konbidatu bazenidan* (RAZI)

²⁴ Ez du iduri kasu honetan 'zituen' 'zi(n)tu(d)an' baten gauzpen fonetiko den, baina duda gelditzen da halere.

²⁵ Morfologikoki komunztadura hibridoak dituzten adizkerak ez ditugu objektu datiboduntzat hartu. Adibidez, PIMUS B73: *Ene lañinek nahi dizie zük ezagüt nezadazün*, non lehen pertsona, biak, aurrizki (*n-*, objektu absolutiboak bezala) eta atzizki (*-da*, objektu datiboak bezala) den, komunztadura absolutiboduna dela kontsideratu dugu. Ikus, halaber, MOBA B69: *ezagutzen nautazu*.

Gazteen taldean are gehiago hedatzen da kontua. Alabaina, 43 erantzunetan agertzen da objektu zuzena datiboan, hau da, % 10etan gutxi gorabehera (43/418). Datiboaren alderako lerratze hori talde horretan, ez-oraineko paradigmotan bereziki agertzen da: B70 (×4), B72 (×7), B110 (×4), B111 (×3), B129 (×9), B131 (×5), B134 (×4), orainaldian ere batzuetan aurkitzen bada ere, adibidez EHENEk, B69an: *ezagutzen didazu*. Dena dela, datibatzea aditz komunztaduratik kanpo ere gertatzen da zenbaitetan (5 aldiz), aditz morfologia segurtatugabea duten hiztunetan oroz gainetik:

- B69: *Eni ezagützen düzie* (PEOLO)
- B71: *Ongi ezagutzen zinuen niri* (LAUSA)
- B73: *Ene lagünak nahi likezü eni ezagütü züdan* (XILA)
- B74: *Leen nahiago zünin zui ikhus nezan egün oz* (XILA)
- B134: *Bihar eni khümitatzen badüzü holako ostatilat* (PEOLO)

Zerrendatze horrek ez du irakurlea engainatu behar: holako erantzunak, edo objektua absolutiboan izanik diren araberakoak, gazteen taldean ere, bazterrekoak dira, lehen esan dugun bezala, mota horretako adizkerak dituzten erantzunetan % 3 edo.

4. Hondar hitza, bilduma gisa

Artikulu honen helburua NORANTZ datu-basearen aurkezpena egitea izan da, bidenabar haren bidez iker zitekeen gramatika puntu bat —persona komunztadura— testuinguru adierazgarrietan aztertuz. Iparraldeko egoera soziolinguistikoaren ezaugarri nagusiak gogoratu ondoan, datu-basea sortzeko izan diren arrazoiak eta haren moldatzeko erabili den metodologia azaldu ditugu, baita datu-basearen mugak nabarmendu, eta datuak biltzerakoan, baliatzerakoan eta aztertzerakoan kontuan hartu beharreko oztopo batzuk agerian eman ere. Datu-basearen helburua da Iparraldeko egungo euskal hiztun arrunten gramatika jokabide nagusiak biltzea, halako irudi bat izateko, euskararen gizarte egoera guztiz gaizki den eskualde horretako egun orozko euskara biziaz, edo, hobeki adierazteko, honen oinarrian diren gramatikazko joera desberdinez. Hiztunak aukeratzeko moldatu dugun hiztun tipologia, adina, bizilekua eta euskarazko eskolatzea (Iparraldeko eskola ingurumenean, gazteen taldean bakarrik balia zitekeena) irizpidetzat harturik osatu dugu, orotara 59 hiztun galdezkatu. Inkestak egin eta, uste dugu irizpide hauek egiazki baliagarri direla: adina eta euskarazko eskolabidea oroz gainetik, ezen, euskararen galtzea herri txikienetara hedatzearekin, badirudi bizilekua gero eta faktore ahulagoa dela. Hiztunen sexua zehaztu baita datu-basean, sexua ere irizpide gisa baliatzeko bidea eskaintzen du datu-baseak, baina ez dugu uste eraginik duen elementua denik.

Galdetegi osoak 568 galderaren bidez morfologia funtzionaleko atal gehienak estaltzen ditu, puntu bakoitza azalean bederen hunkiz (ikus 3. taula gorago). Galdera gehienetan (702) frantsesez esandako perpaus bat euskaraz adierazteko eskatu zaio hiztunari, buruz buruan ahoz egin galdeketa batean, galdera bakoitzak gramatikako ezaugarri zehatz bat xedatzen zuelarik, eta erantzuna grabaturik. Fonologiari dagokionez, frantsesarekiko kontaktutik sor daitezkeen eraginak gogoan edukiz 178 galdera egin dira. Datuak elizitzeko teknikari dagokionez, bat-bateko itzulpena baliatzea

izan da gure aukera nagusia. Ohigabekoa da elizitabide hau euskalaritzan, eta ez dugu gordeko proiektua hasi aurretik, inkesta pilotoak egin arte bereziki, zalantzak ere izan genituela egingarri ote zen gisa horretako inkesta lana, holako lanetan batere ohitura-rik ez duten hiztunekin bereziki. Ezen, euskaldun arruntak dira galdekatu izan diren hiztunak, askotan euskaraz osoki alfabetatu gabeak, eta itzulpen zereginetan sekula ez ibiliak. Galdekatu diren hiztun guztiak gai ziren euskaraz normalki eguneroko solasetan komunikatzeko, eta euskaraz egin dira elkarrizketa guztiak. Halere, erantzunak entzutean ohar daitekeen bezala, hiztun guztiak ez dute erraztasun edo gaitasun bera, eta nabari da zenbait galderatan batzuen nekezia. Argi da inkestabide horrek badi-tuela bere mugak eta makurrak, partez behintzat seinالاتu ditugunak; kontuan hartu beharko ditu datu haietaz baliatu nahiko duen ikertzaileak, datu-baseak joerak bereziki erakusteko balio duela gogoan atxikiz.

Datu-basea anitz fenomenoren erakusgarri da: oso nabarmena da, adibidez, murgiltze sisteman eskolatu diren gazteen kasuan bereziki, euskara estandarren eragina, izan dadin euskara batuari dagokiona, edo gaur egun bereziki indarrik gehienarekin agertzen den mintzamoldeari dagokiona. Konbergentzia fenomeno horien ondoan, beste batzuk badira, berezko bilakaera baten ondorio bide direnak. Adibidez, *beri* ize-nordain datibo indartua, murgiltze sisteman ibili gazteen artean agertzen hasia dena, eta, itxura guztien arabera, tokiko berrikuntza bati dagokiona. Beste kasu anitzetan zail da adin taldeen artean ageri den bilakaera berezkoa, edo konbergentziak, edo biek, ekarria den jakitea, hala nola perpaus osagarri subjuntiboetan aditz jokatu-gabeak gazteen taldean zaharren taldean baino gehiago erabiliak izatea.

Toki eskasez, ez ditugu datu horiek ekarri artikulu honetara, eta gramatika ezaugarri abstraktuago bati so egin diogu, datu-baseak holako datuak ere aztertzeke balio zuenetz ikusteko: pertsona komunztadura anizkuna Iparraldeko egungo hiztunetan zenbateraino gauzatzen den behatu nahi izan dugu bereziki, euskararen morfojoske-raren ezaugarri nabarmena delako eta euskararen historian euskalkien arabera molde desberdinetan gauzatu dena. Datuak aski garbiak dira gure ustez: aditz iragankorretan, bai monotrantsitiboetan eta bai ditrantsitiboetan, pertsona komunztadura anizkuna obratzen dute hiztunek, hala komunztadura ergatiboa nola absolutiboa, eta baita, neurri apalago batean komunztadura datiboa ere. Komunztadura ergatiboaren kasuan oso huts gutxi aurkitu dugu. Agertzen diren hutsek berek ere ez dute hainbeste komunztadurarik eza erakusten, bai gehiago, gure ustetan, zenbait paradigma-tako adizkerak osatzeko hiztun batzuek duten zailtasuna. Partez naturaltasunik gabeko elizitabideak esplikatu dezake nekezia hori, baina, datuak orokorrean ikusirik, iruditzen zaigu zerbait sakonago ere badela (beste lan batean ikertzeko duguna).

Objektu zuzenaren pertsona komunztaduraren datuak ere, aurrekoen itxuran agertzen zaizkigu, gauzak doi bat korapilatzen badira ere, hiztun gazte zenbaitek, batzuetan objektu zuzena aditzean datibatzeke duten joeragatik (ikus bereziki B129 galdera). Beste ikerketa sakonago bat egin beharko da, holakoetan, datibatzea aditz paradigma batzuen menderatzeko nekeziaren ondorioa den (badirudi erraztasun gutxiena duten lekukoetan bereziki agertzen dela), edo argumentua bera den datibo gisa tratatzen jakiteko. Edozein gisaz, komunztadura absolutiboa edo datiboa erabiliz, oso modu erregularran egiten da objektu zuzenarekiko komunztadura, hutsen kopuruak % 1,5eko marra ez baitu gainditzen, hots, inkesta baldintzak kontuan izanik, gure ustez, deuse-tan adierazgarria ez den proportzio bat.

Komunztadura datiboaren datuak nahasiago dira, eta aditz motak eta komunztadura motak bereizi behar dira. Aditz ditransitiboekin bi fenomeno, elkarren aurkakoak, gurutzatzen dira: lehena Iparraldeko ohiko euskalki gehienek ezaugarri bati dagokio: aditz ditransitiboetako komunztadura datiboa ez da nahitaezkoa haietan; bigarrena, euskara batuaren arau bati dagokio: zeharkako objektuarekiko komunztadura datiboa nahitaezkoa da. Ondorioa da aditz horietan aditz komunztadura maizago egiten dela gazteen taldean (%85) adinekoen taldean (%75) baino. NOR-NORI saileko aditzen ondorioak guztiz bestelakoak dira. NORANTZek datuak bilatzeko ‘approcher’ eta ‘parler’ aditzak baliatu ditu eta bi aditz horiekin datu desberdinak bildu. Lehenbiziko aditzarekin hitzun gehien-gehienek baztertu dute datiboa erabiltzea (lokatibo biziduna markatzeko), eta beraz ondorioz ezin atera daiteke komunztadura datiboari begira. ‘Parler’ aditzaz baliatzen diren elizitazio perpausen erantzunetan, berriz, datiboa erabili dute anitz hitzunek. Haatik, aditz ditransitiboetan ez bezala, holakoetan komunztadura datiborik gabeko jokabidea nagusitzen da adin talde guztietan. Bestalde, ‘mintzatu’ aditza erabili duten anitz hitzunek, bi argumentuekiko komunztadura erakusteko, aditzaren erregimena aldatu dute, edo NOR-NORI aditz gisa jokaturik, edo NOR-NORK aditz gisa trataturik. Azkenean guztiz datu nahasiak (eta kasuka harturik fidagarritasun gutxikoak) gelditzen dira, ikerketa berezia merezi luketenak. Hondarrean, datibo esperientzialaria duten NOR-NORI aditzetako komunztadura datuak aurkeztu ditugu. Hitzunek ongi menderatzen dituzten paradigmetan erregulariki gauzatzen dute komunztadura datiboa (% 90). Haatik, alegialdietako eta subjuntiboko formetan zailtasunak dituzte hitzun askok komunztadura paradigma egokietan gauzatzeko, gazteen taldean bereziki, baina ez haien artean bakarrik.

Ez dugu uste inork ustekabekorik aurkituko duen eskaini ditugun datu orokorretan. Orenen buru, ohiko euskalkietan diren joera batzuk baiestera heldu dira aurkeztu ditugun datuak. Haatik, NORANTZeko datuak erabilirik oinarri empiriko sendo bat ematen zaio Iparraldeko euskaldunen pertsona komunztadurako jokabideen azterketari, barneko joerak eta aldaguneak ikusteko aukera emanez. Esperantza dugu holako kasua erabilirik, erakutsi dugula, egungo hizkerak eta aldaketak aztertzen dituzten ikertzaileentzat, baita euskararen irakaskintzaz arduratzen direnentzat ere, tresna baliosa izan daitekeela NORANTZ datu-basea.

1. eranskina

Lekukoaren fitxa

Kodea:

Sorteguna:

Sexua: emaztea gizona

Ofizioa:

Adina: -30 40-60 +70

-30 Bizitoki nagusia gaztetan:

Hiria edo kantonamendua:

 hiria hirixka baserria

-30 Bizitoki nagusia adin betean:

 E. Herria E. Herritik kanpo

Hiria edo kantonamendua:

 hiria hirixka baserria

+40 Bizitoki nagusia gaztetan:

Hiria edo kantonamendua:

 hiria hirixka

+40 Bizitoki nagusia adin betean:

 E. Herria E. Herritik kanpo

Hiria edo kantonamendua:

 hiria hirixka

Eskola maila:

 16 urte arte 16-20 urte arte +20

Ama euskalduna:

 bai ez

Aita euskalduna:

 bai ez

Bizilaguna euskalduna:

 bai ez

Haurrak euskaldunak:

 bai ez

Lehen mintzaira:

 euskara erdara biak

Etxeko mintzaira gaztean:

 euskara erdara biak

Etxeko mintzaira adin betean:

 euskara erdara biak

Laneko mintzaira:

 euskara erdara biak

Euskara eskolako hizkuntza:

 ez bai gai bezala murgiltze sisteman

Euskara katiximako hizkuntza:

 ez bai

Euskara deusetarik ikasia:

 ez bai

Zer adinetan?

Euskara berreskuratua:

 ez bai

Zer adinetan?

Badakizu irakurtzen euskaraz?

 ez bai

Usaia baduzu irakurtzeko?

 ez bai

- Idazten euskaraz? ez bai
- Usaia baduzu idazteko? ez bai
- Hizkuntza horiek ba ote dakizkizu? Espainola Gaskoina Ingelesa besterik
- Usaia baduzu irratia euskaraz entzuteko? ez bai
- Usaia baduzu ETB ikusteko? ez bai

Erreferentziak

- Allières, Jacques, 1985, *Statut et limites du polimorfisme morphologique. Le verbe basque dans la Grammaire cantabrique basque de Pierre d'Urte (1712)*, in J. L. Melena (arg.): 899-919.
- Artiagoitia, Xabier, 2000, *Hatsarreak eta parametroak lantzen*. Vitoria-Gasteiz: UPV/EHU-Arabako Foru Aldundia.
- Backus, Ad., 2008, *Data Banks and Corpora*, in Wei & Moyer (arg.): 232-248.
- Baude, O. et al., 2006, *Corpus oraux. Guide des bonnes pratiques*. Paris: CNRS éditions.
- Clemente, Ignasi, 2008, *Recording Audio and Video*, in Wei & Moyer (arg.): 177-191.
- Coyos, Jean-Baptiste, 2008, «Hizkuntza-politika Ipar Euskal Herrian: nondik nora? Ibilbidearen azterketa», *BAT Soziolinguistika aldizkaria* 67, 79-102.
- Coyos, Jean-Baptiste, 2009a, «Errealitate soziolinguistikoaren deskribapena eta irudikatzea. Hiru aldagairekiko modelook», *ASJU* XLIII, 193-204.
- Coyos, Jean-Baptiste, 2009b, «Euskara eta legeria Ipar Euskal Herrian: Gizarte elebidun bate-rantz aukerak eta mugak», *BAT Soziolinguistika aldizkaria*, 41-55.
- Coyos, Jean-Baptiste, 2010a, «Frantziako estatua eta eskualdetako hizkuntzak: 1990-2010», *BAT Soziolinguistika aldizkaria* 76, 87-99.
- Coyos, Jean-Baptiste, 2010b, «État des lieux de l'enseignement scolaire du basque en France», *Les langues modernes, Revue de l'APLV* 4, 32-37.
- Eusko Jaurlaritzaren Argitalpen Zerbitzu Nagusia, 2008, *IV. Inkesta Soziolinguistikoa. Iparraldea*. 2006. Vitoria-Gasteiz: Eusko Jaurlaritzaren Argitalpen Zerbitzu Nagusia.
- Fishman, J. A., 2001, *Can Threatened Languages be saved? Reversing language shift, Revisited: A 21st Century Perspective*. Multilingual Matters. England: Clevedon.
- Lanza, Elizabeth, 2008, *Selecting Individuals, Groups, and Sites*, in Wei & Moyer (arg.): 73-87.
- Larramendi, M., 1729, *El imposible vencido. Arte de la lengua vascongada*. Salamanca: A. J. Villagorde. Berrargit. Faksimile edizioa. Donostia: Hordago, 1979.
- Legarra, Jose María & Baxok, Erramun, 2005, «Language policy and planning of the status of Basque, II: Navarre and the Northern Basque Country», *International Journal of the Sociology of Language* 174, 25-38.
- Melena, Jose L. (arg.), 1985, *Symbolae Ludovico Mitxelena Septuagenario Oblatae*. Vitoria-Gasteiz: UPV/EHU.
- Rietveld, T. & R. van Hout, 1993, *Statistical Techniques for the Study of Language and Language Behaviour*. London: Mouton de Gruyter.
- Thomason, Sarah G., 2001, *Language Contact. An introduction*. Edinburgo: Edinburgh University Press.
- Turell, María Teresa & Melissa Moyer, 2008, *Transcription*, in Wei & Moyer (arg.): 192-213.
- Urteaga, Eguzki, 2006, *La langue basque dans tous ses états. Sociolinguistique du Pays Basque*. Paris: L'Harmattan.

- Wei, Li & Melissa Moyer, 2008, *The Blackwell guide to research methods in Bilingualism and Multilingualism*. Blackwell.
- Weinreich, U., 1953, *Languages in Contact: Findings and Problems*. New York.
- Yrizar, P., 1999, *Morfología del verbo auxiliar bajo navarro occidental*. Iruñea: Euskaltzaindia & Universidad del País Vasco/Euskal Herriko Unibertsitatea.
- Zuazo, Koldo, 2008, *Euskalkiak. Euskararen dialektoak*. Donostia: Elkar.